

KAIS. KÖN. HOF. BIBLIOTHEK

56.743-A

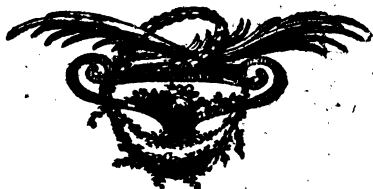
Alt-

56743 A

A'
TÖRÖK BIRODALOMRÓL
 VALÓ,
LEG- U J J A B B
TUDÓSÍTÁSOK.
 M E L L Y E K B E N

A' Törököknek Nemzeti Minémü-
 ségek, Magok-vifelések, Vallások, Kézi-
 Mesterségek Tudományok, az ő Orszá-
 gaiknak természeti Tulajdonságok, a' Nagy
 Szultán 's annak környül-állása, és a' kö-
 zönséges Állapotnak Tisztviségi Rendje, azoknak Haza-
 béli és Hadi - Rendelései, különös Házbéli állások és
 más, ehhez a' közönséges Társasághoz tartozó
 nevezetes dolgok, elő-adattnak.

A' Közönségnek Javára. Magyar Nyelvre
 fordítottak.

N. S Z E B E N B E N,
 Nyomtatott. HOCHMEISTER MÁRTON,
 Tsfiz. Kir. priv. Könyv-Nyomtató költségével.

1 7 9 0.

ELŐRE VALÓ JELENTÉS.

Az az elméleti pallérozás, mellyre mint-egy Sas' szárnyakkal-való repülés által a' Magyar Nemzet, e' mostani időnkben fel-emeli magát, az a' Nemzes Tudományoknak kívánsága, mellyel a' Magyarok majd minden Tudományokba be-iktatni kívánnyák ö magokat, indították ezen Írásnak közönségesse Tévedőjét arra, hogy ezen, Summary valóságokra nézve, a' Török Birodalomról, s annak közönséges Társaságbeli Álla-

A s

patja-

patjáról-való igen fontos Tudósításokat Magyar Nyelvre fordíttassa. Kivánta Ő ezt a' próbát tenni, hogy a' maga részéről-is meg-műtassa azt, melly buzgó indulattal igyekeznek minden lehetséges módokat arra fordítani, hogy Ő annak a' vitéz tselekedeteknek és Tudományok által magát tiszteletes dicséretre fel-emelt Nemzettel igen hasznos és Lelket nemésítő dolgokat, bőséges fordítás által közöljessen és ugyan azon Nemes Nemzetet, a' mennyiben lehet, a' Nemes Nemzetnek és a' külső Országoknak leg-nevezetesebb Tudományaival és műveltségével esmérteffé tehesse. — Ezt az hasznos eszköz-jára tölöző Igyekezetet pedig vallyon már a' Magyar Nemzetnek és annak fiainak nem kellene-e előbb-előbb segíteni?

A' Könyv Nyomtató.

A'

A

TÖRÖK BIRODALOMNAK LEG-ÚJJABB LE-I R Á S A.

~~~~~

A Török Nemzet most sokkal jobban fel-ferkentette minden mi figyelemettségünket; mint ennek-előtte, midőn magát, a' maga Bátorsága és meghatározott elajánlása által egész Europa előtt előmeneteles világosságban ki-mutatta. A' Törökök ugyan a' Természetnek és külső Történeteknek vizsgálói előtt mindenkor méltók voltak a' megjegyzésre, miképen az ő belső, külső és Polgári Rendtartó állapotjokra, úgy az ő szokásokra, életük?

életek' módjára, erköltsökre 's magok alkalmaztatásokra nézve-is, melyekben a' más Europai Nemzetektől egészen megkülönböztetik magokat; — a' mi időnkben pedig a' Bátorság, vitézi, meg-nem rettenő merészség által még jobban ki-mutatták magokat, és az által a' közönséges Világban álnélkodást-is okoztanak, ugyan-is két hatalmas, ellenek fel-költ, Uralkodóknak bátor ellent-állással ki-állottanak, kiket a' magok Országoknak vég-széleiről vízfolyanatok, és némely hasznos prédákat-is azokon tettek. Mivelhogy pedig ezen Hatalmaságok e' szerint igen nevezetes Játékot játszanak e' mostani külső állapotbéli változásnak Europai Játék néző Hellen, a' melly Játéknak minden közbe-való vetés nélkül bé folyása vagyon Európának közönséges, ki-intézett állapotjába; e' szerint nem léssen helytelen ennek a' Nemzetnek meg-ízorított világi, és filozofiai állapotjáról emlékezni. A' mit én itten elő-adok, koránt sem azoknak az Utazóknak Irásaikból öszve szedettetett Summázás, melyeket azok közzül némelyek minélkünk a' Török Birodalomról ki-jegyzettek, és a' kik között sokan egy-másnak ellene mondanak; hanem ezen Tudósításmat egy olyan férfinak tudósító Tapasztalá-

taláfaiból vettem, a' ki, mint Kereskedő, sok időkig mulatott a' Török Birodalomban, és a' kinek alkalmatossága is volt arra, hogy azon Nemzetnek belső 's valóságosabb dolgait közelebből vizsgálhatná, mellyeket különben ez a' Nemzet a' Frantziák előtt gondos szorgalmatossággal rejtetni tud. En irt csak éppen azt ízedtem dízve, a' mi ezen Nemzet valóságos állapotjának pontos leírására tartozik; és mivelhogy a' summás leírásnak módja rövidebb szokott lenni, mintsem a' dolgoknak minden környül állásait bővségesen leírhatnók, erre nézve itt én is csak éppen a' közép és leg-szükségesebb pontot illetem. — Örömmel kívántam volna a' Séraílnak belső Minémüségének leírásával is kedves időt tölteni; mivelhogy ott vagyon az a' Tengely, melly körül az egész Török Nemzet állapotjának egész teste forog, de ez az Hely az Európaiak előtt bé-záratott és ez *Eleafis'* titkainál sokkal meg-tudhatatlanabb. Az ő Külső Igazgatások állapotjának leírásában szükség, hogy olyan üreg maradjanak, mellyeket csak éppen *Kis-lár-Agá* tölthet-bé és világosíthat-ineg.

I.

A' Törököknek Nemzeti Minéműségei.

A' Török Birodalom Európába, Ásiába és Afrikába terjedett-ki, és mivelhogy az Országok a' magok fekvésekre, a' Levegő Egnek bizonyos szakasz részeire, gyümölcsözésekre, és a' Lakosoktól-való gyakoroltatásokra nézve, egymástól felette igen különbözök; e' szerint szükség, hogy ezen, Levegő-Eg bizonyos Tartománnyának, alatta lévő Lakosai-is nagyon különbözzenek egy mástól, mivelhogy az Országnak természet, tulajdonsága felette igen sokat részben a' Lakosok' Nemzeti minéműségeknél állapotjára. A' Vallás ugyan a' maga meg-esmértető Jeleit ő közöttök közönségesen ki-mutathatja és még-is harárazhatja; de mivel a' *Mahumed'* Vallása igen feles erköltsi Fő dolgokat foglal ő magában, azon Nemzet-is úgy engedi magát intéztetni, hogy egyik Nép azokat a' Törvényeket bé-vegye és kövefse, mellyek az ő hajlandóságához illenek, más Nép pedig meg-vefse azokat. A' Lelkeknek pallérozála nélkül, még a' leg-igazabb Vallás sem adhat meg-esmértető jeleket az Embereknek;

nek; tapasztaljuk ezt a' Keresztyén Nevet
vallókban-is: midőn pedig a' Török Biro-
dalomban a' Setátságnek és Babonaságnak
éjjele uralkodik még ma-is, és a' világos-
ságnak némelly sugárai némelly helyekre
nehezen hatottanak-bé, a' Mahomed Val-
lásának még-leg-jobb erköltsi képzelődései
mellett sem lehet. Ő töllök semmi nagy és
Nemes Nemzeti minéműségeket várni, és
ezt annál nehezebb-is vóltaképen meg-hatá-
rozván, ő töllök kívánni, mivelhogy a'
Napkeleti tellyes szabadságu uralkodás az
Eimbert egészen rabságbéli állapot alá
veti. Az *Europában* lévő Törököknek
meg-esmérhető Tulajdonságokat, némelly
meg-határozások alatt, e' következő
pontokra lehet szorítani, mellyekből az ő
tselekedeteknek ősztönei származnak. —

A' Napkeleti Népnek az lenyeségre
és dologtalan életre, úgy szólván, hajlan-
dósága vagyon. — E' szüli már azt a' Sa-
biritísi buja életet, melly a' meleg Levegő
Egnek és a' Föld' nevezetes termékenysé-
gének általa segittetik. — A' testi érzé-
kenységbéli gyönyörűségek olly' határon
kívül-való harapozással uralkodnak az ő
Természeteiken, hogy minden ő gondolat-
jok, találmányok, indulatjok arra intéztet-
tek,

tek, hogy az ő Testi gyönyörűségeiket fel-ébrezhesék, nevelhesék és hogy azokkal épen az unalomig éljenek. — Ezen buja, gerjedező gyönyörűségek olly' erősen el-foglalják minden ő egész képzelődésbéli erejeket, hogy ők semmi más Gondolatnak helyt épen ne adhassanak; az honnan a' Testi Erzékenységek az Ertelmen uralkodnak és a' szüntelen nyargalódó Testi Gerjedezések meg-fojtják szózatját az okosságnak. — Az honnan a' Nap-keletiek, nem figyelmeztvén az ő mosolygó Egekre és a' szép, s' vidám Természetre, henyeségbe és Bujaságba süllyedeznek. — A' Babonáság hathatósan uralkodik a' fel-sőtől fogva a' leg-alsóig; és az ostoba elfelenség elől áll az igazságban. — Ez a' le-rajzolás illik már Török Nemzetre is. — Kedvelli ez a' Henyeséget és Kest életet; mellyből származik már a' pallérozott élet módjának el-mulatása. — A' maga testi gyönyörűségeit ki-elégítvén egészen, testbéli gyengülése — el-lankadása származik. Magát valamelly nevetséges, maga-vető kevélység által mutatja-ki, e' lévén mindenkori fajzatja az ostobaságnak és tulajdon születménye. — Innen ered már ebben a' Nemzetben a' más Némzetek iránt való meg-utállás, és az a' magát magzó véle-

vélekedés, melly szerint ő lenne leg-világosabb elméjű, leg-vitézebb és minden más Nemzetek felett leg-bőltsebb. Ha ez a' kérdékeny dítsekedés valakit szerentséssé tehetne, e' szerint a' Törököknek-is bizonyosan a' Bóldogságnak magafs póltzára kellenne fel-emelkedni; de akár melly nagyon meg-győztetteknek tetszenek-is ők e' felől ő magokban; mindazáltal még-is azok, a' kik ő közöttök Bőltsebbek, feles számu gonoszokat tapasztalnak az ő külső Kend-tartásokban, mellyeket felette igen-érzettenek e' jelen.való Háborúnak kezdetében; és már ez a' Török Tsászfár Fő-Tanátsának böltsétségétől-is esett vala, hogy ezeket önnön maga meg-esmérje, és hogy a' felettek fekvő félelmes fellegeknek el-olzlására, mellyeket önnön magokra vontanak vala, illendő eszközöket keresen. — Hasznos munkát tett e' végre az ő babonáskodó Vallások-is, melly egyedul lelkesitheti vala az ő bátor vitézségeket, hogy ők, a' magok Vallások ki-irtatásának félelme miatt és a' jövőndöbéli örömsök reménlett el-érkezése végett, mint az Oroszlányok, úgy dühösködnének, minden lépéseket vérrel festenek és az ő Nagyságos Prófétájoknak tiszteletes-émlékezetére Javaikat önként feláldoznák életekkel egyetemben. A' Vallás által

által gyarapadatt Babonaság: mindenfelé uralkodván egész Török Országban és annak az Emberek' természeti minémiségekbe olyan nagy befolyása lévén, nem lehet tudállani, hogy a' Törökök olly' gonosz életűek, gyanakodók és hitetlenek: innen a' Jövendő-mondók, a' Jeleknek Magyarázói, Várslók kedvekre játsztatják a' Népek nagy részét, a' kiknek mind e' nagy, mind az alattson rendű emberekhez szabad be-menetelek lévén és az ő Papjaikkal's Remetéikkel öszve vetvén ő magokat, szatztzolják a' Népet és fanyargatják. Nyakba verő babonás függőket viselnek, szemfény-vesztéssel gyógyítanak, mágnesi erővel és bizonyos számokon-való olvasással varúfolnak, sőt a' levegő égbéli tettetlen valóságokkal tárfalkodni tettetik ő magokat. Ha mind ezek a' dolgok közöttünk még ma is gyakoroltatnak és nagyon betsülettetnek; e' szerint a' Török Lelkeket látók és Szemfény-vesztők méltán dicsőíthetnek azzal, hogy ők az *Europai* keresztyének Kutyáinak Tanítói lettenek legyen.

A' Babonaság ámbár az Értelemmel-való élelét meg-gátolja, és azt a' külső világi Hatalomnak tellyes szabadságu Uralkodása, mint a' Tsászári Belsőnek meg-sértőjét

cőjét üldözze is; mindazáltal a' Törököknek okosságokat és józan ítélet-tételbéli tehetségeket tagadni nem lehet; mivelhogy ők rövid idő alatt a' magok állapotjokban is a' szükséges Tudományokat magoknak megszerzették. A' minthogy erre sok példák is vagynak, mellyek azt bizonyítják, hogy ők közzülök az alaton születésűek a' tiltságnak felső Méltóságára emelkedtenek, mellyben dicséretesen is viselték ők magokat. Az ők Biráik között böls Férjfiak találhatunk, kik a' leg-nehezebb és szövevényesebb dolgokat is meg-fejtik és meghatározzák, és azoknak ítélet-tévő meghatározások oly böls formáltatott, hogy még az úgy nevezetett *Sancta Rota* sem szégyelhetné-meg magát azzal.

Még az ők Szent *Kadisektől* és *Imansektől* sem lehet egészen az ők értelmes Tudományokat el-tagadni: csak hogy már ők azt a' közönséges Jóra nem fordítják, hanem inkább arra alkalmaztatják; hogy a' Népet rabságban és lelki szegénységben tarthassák.

Az Ősi származású Törökök a' magok külső alkalmaztatásokban pontosok és magokat tartóztatók; az honnan a' társalkodó

kodó mulatságra nem alkalmaztatták. —
 A' magok (*Háremekbe*). Kastéijokba bé-z'ir-
 kozván, mint a' mások' Hatalmokról nem
 függök, ottan tetszések szerint uralkodnak.
 A' régi Szokásokra és Rend-tartásokra nagy
 buzgósággal támaszkodnak, mivelhogy a'
 Vallással öfzve-kapcsolják azokat; az hon-
 nan új Rendeléseket nagy erőltetéssel lehet
 közikbe bé-iktatni, és azoknak fő oka, ha
 szintén maga a' Tsászárvólna-is, a' meg-
 fojtatásnak veszedelmétül félhetne. Az ő éle-
 teknek módja felette igen együgyű, nagyobb
 része ő nékiek közép-tzerü mér'sékléssel
 él, és a' közönséges Nép alá-való eledellel
 táplálja magát, nem lévén ő benne an-
 nyi tehetős ügyesség, hogy az ő eledele-
 ket meg-fűszerezék és inyeknek kedve
 szerint el-készítsék. A' Nép, melly fanya-
 ru rabságban és szegénységben nyomanorag-
 veteménnyel, korpá-kenyérrel és vízzel
 táplálja magát, és e' szerint a' mi paraszt
 Lakosainknak ledeleket kedves és úri izüek-
 nek lehet mondanunk. — A' fősvénység
 véllek születtetett Vétek, melly a' nagyobb
 és álatsonabb Rendűeken nagyobb és kis-
 sebb mértékben uralkodik. — Mindent öfz-
 ve huznak, kuporgatnak, és reszkető ke-
 zeiket másoknak javaikra, hogy el-ragadoz-
 zák azokat, ki-terjesztik. — Minthogy e'
 szerint

Szerint a' *Mammon* az ő Istenek, az által mindent meg-nyerhetnek, meg-vásárolhatnak. Az Hivatalban lévőkön a' Gazdagságnak alá-való kívánsága uralkodik. Az Árvaakat nyomorgatják, fosztják, prédálják az özvegyeket; és az ő szemeik előtt másoknak értelmes Böltességek és gazdagságok főben járó, életet veszítő gonofzságnak lenni látszik, midőn egyet ezen gonofzságok közül dühösségekből meg-büntetnek, leg-ottan alkalmatosságot találnak mindenkor arra, hogy a' tehetősöket árutálsal vaddolják, meg-fojtassák, és azoknak javaikat el-foglalják. Eképen tselekszik ő véllek-is a' Tsászárr, midőn a' Nagy-Vezér és a' Basák Gazdagságot és Jószágot gyűjtettek ő magoknak, ekkor őket meg-fojtatja, vagy számkivetésbe küldi és azoknak Vagyonokat a' maga Tsászári kintses Házába rakatja. — Ez az ő külső polgári állásfoknak állapotja: de már gyakran Basa Uramék-is a' meg-előzésnek játékát elő vészik és ekkor némelly Tsászárokat a' magok Tsászári Székekből le-buktatnak. —

A' Boszszu-állásnak kívánsága, a' Törökök' meg-esmértető jeleiben leg-hatalmasabban ki-tetűző Jel, mellynek nintsen hatar közé-való szorittatása. — Az ő ellenségeiket életeknek fogytáig üldözik, a' kintzások.

kinzások' nemeinek fel-találásában igen elmé-
 mések, és az ő dühösségeknek Áldozatját
 látsan gyakorló kinzással szokták halálós
 vérbe keverni; másoknak kinos szenvedések-
 kel elégitik-meg örömöket, melly szerint
 még az ő Vérről öszve kötött atyokfiat-
 is kinozzák; az hádi foglyokkal úgy bán-
 nak, mint a' Barmokkal, annyival-is inkább,
 mivelhogy e' részben ő nékiek a' magok
 Sz. Prófétájok jó példát mutatott. Mint-
 hogy pedig a' Réizség ő közöttök az
 ostoba vétkek közzé tartozik, mellyet az
Alkorán meg-tiltott, e' szerint ennek a' vé-
 teknek helyébe a' testi gyönyörűség hel-
 lyet tart ő közöttök. — Ezt gyakorolja
 mind a' Férjfi, mind az Aszszonyi-Nem
 épen az el-bádgyadálig és ebben se mérté-
 ket, se pedig határt épen nem esmérnek.
 — Az ő Vallások ebben ő nékiek töké-
 letes szabadságot engedett, mivelhogy *Ma-
 humed* ennek határt, a' meleg levegő Eg
 és a' buja, természeti indulat miatt, nem
 vethetett. Ha a' Nap-nyugoti leg-hidegebb
 Tartományokban-is a' testi indulatbéli go-
 noszság szokása változott; e' szerint nem
 tsuda, hogy ez, a' meleg levegő égő Tar-
 tományban, holott a' testnek apró nyitásai
 nagyobbban ki-nyitattak és a' vér sebeseb-
 ben szokott dobogtatni, nagyobb mérték-
 ben

ben és szabadofabban gyakoróltatik. — A' Törökök a' testi gyönyörűségnek buja mód-
don való ki-elégíttetését és annak módját
önként tanulják, idején adják arra ö ma-
gokat és igen nagyra harapoztatják azt. —
Mig az öszébe elegyedtek-is vetélkednek a'
Tzitherának pengetésén és kedves gyönyör-
ködéssel szemlélik azokat a' győzedelmi ju-
talmakat, mellyeket az ö Gyermekük nyer-
tenek. Az a' természet ellen-való nagy
vétek, mellyet mi *Pederastiának* és az igen
heves, bolond szerelemnek neve alatt esiné-
rünk, nagy mértékben uralkodik a' Törö-
köknek Nagyjai között, és ö nékiek Afz-
szonyokból és Gyermekéből Agyafaik-is
vagnak. Az Afzszonyi-Nem ö közöttök
felette igen nagy el-nyomattatásban vagon,
azokról ö nékiek igen tsekély vélekedések
vagon, és őket csak épen olyan Tere-
hordozó Tereimményeknek lenni itélik,
kik az oktan-állati ösztönözéseknek le-
tesendesíttetésekre valók vólnának. Ez okon
a' Leányoknak neveltetések tellyeséggel el-
mellőztetik, minden Tudománybéli esméret
nélkül nevednek, minden fizemérmetes-
ségnek érzése nélkül, oktan vadsággal ne-
veltetnek, és csak épen a' testi formáság-
nak ingerlései adhatnak ö nékiek valamelly
érdemes betsefséget. — Az Afzszonyokon

B

szaba-

szabados tetfzés szerint uralkodnak, és az Ágyások között a' leg-kedvesebb személy a' többen, mint Rab-Afszanyokon, úgy uralkodik. Valamint a' Tsáfzár, úgy a' fővebb Rendüek-is nagyon igyekeznek azon, hogy a' magok Ágyas-Házokba keresztyén Fejér-Népeket szerezzenek, mivelhogy azoknak idő-töltő kedveltetéseknek ajándékok ő nékiék inkább tetfzik, melly az ő közöttök születtetett Fejér-népekben fel-nem találta-tik. — Az honnan gyakran a' Rab-Afszonyból uralkodó Fő-személlyek lettenek, és nevezetesen a' Keresztyén *Roksélné* is határt nem esmérő hatalommal uralkodott a' Nagy *Szulimán* Tsáfzáron.

Mivelhogy pedig a' Törökök el-hitették ő magokkal azt, hogy ők az igaz Vallást ön-nön magától Mahumedtől vették; innen minden más Mahumed' Neve alatt lévő szakadáfo-kat meg-vetnek, mellyek valamelly vélekedésekben és szokásokban ő töllök el-távoznak, főképen pedig a' Per'sák, mint *Alisnak* követői, igen nagy meg-vettetésben vagynak ő előttök. — Mivelhogy e' szerint az igaz Hitben valóknak lenni tartják magokat, a' Keresztyéneket *Jauroknak*, Hitetleneknek nevezik, mindazáltal őket el-szenvedik, ha

az Adót meg-fizetik. — A' Képeknek tisztelőitől, mint a' 'Sidóktól-is irtóznak, kiknek nagy Adót fizetni kelletik és ő tollók fok nevetés és morskóltatásbéli szidalmakat szenvednek. — Minthogy a' Frantziák Konstantzinapolyban, az Európai Követeknek védelmezések alatt vagynak, és azért Védelmező Adót fizetnek, e' szerint ők minden üldözéltől meg-mentettek, kiknek a' Törvénynek és Igazságnak ki-szolgáltatását meg-engedik és őket óltalmazzák, ha csak már a' Köz-Nép Pestis és az Éhség által nem fanyargattatik, vagy pedig a' párt-ütő Jantsárok ezen óltalomnak erejét el-nem rontják.

Ezek a' Török Nemzetnek azok a' Fő meg-esmértető Jelei, mellyek az ő egész állásokban fel-találtatnak, a' levegő Egnek természetek', az ő állapotjok és igazgatásoknak formájokhoz képest, különböző alkalmaztatásokat vésznek ezek a' Népek ő magok közzé. — E' szerint az Oláh Országi, Moldovai, Rómuliai, Serviai Törökök szelidebbek, jobb szívűek és nemesebb elméjük az Ásiai és Görög Országaiaknál, mivelhogy ezek ragadozók vért-szomjuhozók, az honnan ezekben a' Tartományokban szüntelen-való támadások vagynak, és

20

egyik Ba'sa a' másik ellen hadat szokott indítani. — Mit tselekedhessen pedig egy igaz embert szerető Igazgatónak példája ő közöttök, azt bizonyítják az Egyiptombéli Utazók, holott-is *Ali-Bai* az egéiz Nemzetet újra formálta, és a' Törvényt 's Igazságot fzemély válogatás nélkül közöttök fel-állította.

A' Törököknek jó tulajdonságaik közzé lehet az ő jó téteteket, és étel adásbéli jó akarat-jokat számlálni. — Ők a' Szegényeket gyámol-gatják, a' szükölködöket segítik és gazdag ala-misnát osztogatnak, a' mint ezekre őket az *Alkorán* kötelezi. A' nagyságosok között Em-bereknek Baráti-is találtnak, kik az ártat-lanságnak dolgait oltalmazták, az ártatla-noknak törvényt és igazságot szolgáltattak, és az Ország' útain olyan hajléko-kat építenek a' magok költségeken, holott az utazók bátor meg-maradást találnak ő magoknak. —

Kiváltképpen pedig a' Törököktől nem lehet el-tagadni a' tárfalkodó és szelid ke-gyefséget; és mivelhogy a' kegyefségről és Vétekről-való képzelődésekben töllünk távol vagyna't, e' szerint minékünk-is szük-ség az ő tselekedeteiket a' magok bé-vett-törvé-

törvényes mérséklések szerint meg-ítélnünk.
 — Némelly vétkek, mint a' kevélység, testi gyönyörűség és fősvénység tsak majd nem egészen közönséges ő közöttök a' Napkeleti Nemzetségekkel egyetemben, és mivelhogy azok a' vétkek az ő természeti és külső állapotjokbéli módjok által mintegy közönségesen bé-vétettek, helybe hagyattak; ez okon azok a' gonofzságnak nevét-is viselni meg-szűnnek. — A' boszszu-állásnak kívánsága, a' gyanakodás, az uralkodásra-való vágyódás, a' külső hatalmafságnak maga tetfzése szerint-való uralkodásnak következtései, melly Hatalmafság egész Nap-keleten uralkodik. Ha a' szabados tetfzés szerint-való uralkodás olyan félelmes nem volna, — ha a' Tsászfár Uralkodó's Atya-is volna, — a' Nagy Embereknek ő közöttök semmi szabad tetfzések szerint-való hatalmok nem volna, és ha mindnyájan a' Törvénynek őltalmával örvendhetnének, ezek szerint a' Török Birodalomnak Állásai Fő-Kendjei igen félelmesek lennének, mivelhogy úgy-is ezek az Hatalmafságnak és Gazdagságnak felette igen gazdag forrásaival birnak. — Ezek szerint a' Törökök az Europai Nemzetekkel szembe szállani bátorkodnának, és némelly részben azoktól az elsőséget elragadnák,

gadnák, annyival is inkább, mivelhogy a' természeti módban és szorgalmatosságban ők nem hibáznak, hogy az eféle alkalmazatóságokat ki ne találhatnák és ki ne rendelhetnék.

II.

Vallások.

A' Törököknek Vitézségek, Bátorságok, meg-nem rettenő mérészségek nem fektetik meg magokat az ő természetekben, hanem a' Vallásnak képzelődése által formáltatnak, indittatnak és gerjesztetnek-fel azokra. *Mahumed* igen jól esmérte a' maga Népének tunya, buja és az henyeségre hajlandó természeti indulatját, erre nézve hogy a' maga Tzéljának szerentsés kezdetet nyerhessen, szükség vala nékie, hogy a' Vallást a' testiséggel öfzve köfse, és egyszer mind ahoz olyan Agazatokat ragaszson, mellyek az ő követőiben kevélységet költsenek-fel és tiszteletre-való büszke vágyódást. — Ezek és az a' szerentse, mellyel a' Proféta mind azokat, a' kik az ő Vallását bé-venni nem akarják vala, Tűz és fegyver által a' maga Hatalma alá vetette.

tette, ki-szaggattanak minden lágy és puha életet ő közzülők, és olyan tüzeket gyújtottanak, mellyek ő körültek mindenkor nagyobbban harapoztanak, mivelhogy *Mahumed* a' maga Vallásának Fő-tzéljául tette vala fel a' Vitézséget és az ő Hazájához való buzgó szerelmet. — A' maga követőinek, az hitetlenek ellen-való hadakozásban az Egeknek minden közbe-való vetés nélkül le-szálló segítségét igérte és az Hadban el-esőknek testi gyönyörűségből álló Paraditsomot, — szép *Hurist* nagy szemekkel és lágy párnát igére. Az ilyen testi gyönyörűségű, babonás Nép között, hathatós munkásságainak kellett lenni az eféle Igéreteknél; innen vagyön már az, hogy az ő vitézi Bátorságok dühölségé változik, ez okon rohonnak olyan dühös vakmerőséggel a' magok ellenségekre akár hogy győzedelmeskedjenek, akár ottan meg-haljanak. — *Mahumed* minden tekintetben, különös és nagy okoságu Ember volt, — a' ki az uralkodásra és tanításra született vala. — Erdemes tiszteletet szerzett magának azzal, hogy a' Bálványozást el-törölte. — Az ő követőinek egyetlen egy igaz Istent tanított. — Ő nékiük hasznos erkölcsi Tudományokat ad vala és őket a' fzelidségre és az irgalmas Jó-tételre

inti vala. — Hogy ő a' Vallást az uralkodásra fordítván, azzal vízfíza élt, ezt ő a' más, Vallás fel-állítóival együtt tselekedte, ezt pedig a' maga környül-állásaira nézve ő benne annál inkább lehet menteni, mivel-hogy ő néki olyan Emberekkel vólt ügye, a' kik az ostoba Vadságban minden Rend és Törvény nélkül élnek vala, és a' kik előtt az uralkodásra tzelozó Hatalom és kivánság által tiszteletes félelmet kellett szerezni ő magának. — A' *Mahumed'* Vallásának Ágazatai az Alkoránba vagynak befoglaltatva, és az a' Keresztyén és 'Sidó Hitből-való öfzve elegyítésből van öfzve szerkeztetve. — Vagyon ő nékiek egy *Fő-Aldozó Papjok, szerzetes Barátjaik, Klástromok, Böjti napjaik, Butsura való járások, Fogadás-tételek és Környül metélések.* — Az ő erköltsi tanításoknak leg-fővebb Ágazatja ez: *Szerefsed a' te Felebarátodat, mint Te-magadat!*

A' *Mahumed'* Vallásának fundamentomos Igazságai ezek:

„ Vagyon egyetlen egy leg-felsőgefebb
 „ Valóság, a' ki a' Világot alkotta és
 „ igazgatja.

„ Az

„ Az Emberek egy örökké-való, vál-
 „ tozhatatlan Végezés alá vagynak vettelve,
 „ melly ellen semmi munkás erőlködések
 „ semmit sem tehetnek.

„ Az Emberek kegyes életnek gya-
 „ korlására vagynak le-köteleztetve; és az
 „ Emberekhez-való szeretet, Hivség, Igaz-
 „ ság, Jó-tétel, Bátorság és az Hazához-
 „ való szeretet olyan kötelefségei, mellye-
 „ ket véghez vinni tartoznak.

„ Az istenséget Imádás és külső Tisz-
 „ teletbéli Sz. Szokások által tisztelni tar-
 „ toznak — gazdag Alamisnát adni —
 „ Bort tellyeséggel nem inni — egyszer
 „ *Mekkába* Butsura menni, holott Mahu-
 „ med született, és *Abrahám*-is az Istent
 „ imádta.

„ Hogy legyen egy közönséges Ité-
 „ let, melly által a' Jók meg-jutalmaztat-
 „ nak, a' Gonoszok meg-büntettetnek. —

Minthogy pedig *Mahumed*-is egy bűja
 életű Ember volt, ahoz képest a' tisztátalan
 élet az ő egész Hitbéli Tanításaiiba szerte-
 széljel bé-vagyon elogyitve, és e' szerint az
Alkorán a' Paráznaságnak Remek Munkája.

is. — Találtatnak a' Törökök között-is feles számu kegyeskedő, kép-mutató és Szent Emberek, kik a' kegyeskedés miatt épen a' vérig fanyargatják magokat és az életnek mindenféle alkalatlanságait el-szenvedik. — A' Remeték és Szerzetesek, mint e' részben Fő-mesterek, igen jól értik ezt a' mestérséget, hogy a' Népet megtsalhassák és hogy a' sokféle mesterséges szem-fény vesztéssel Alámisnát tsalhassanak. — *Mahumed'* életének vége lett 632. Elszendőben *Médinában*, a' ki vólt az ő Hazájának Ura és egy új Vallásnak Fel-állítója. — A' ki-is sok Tanítványokat és Atyafiakat hagyott maga után, a' kik az ő Vallását Napkeletnek minden Tartományaiban terjesztetni igyekezik vála. — Ezek között *Omár*, *Ali*, 's *Abubeker* valának leg-nevezetesebbek, a' kik a' *Mahumed'* Vallásának némelly Ágazataitól, Hiv és külső tiszteltnek Tzikkellyeitől él-távoznak vála. — Maga a' *Mahumed'* leg-első felesége-is *Aiskkeh*, közönséges helyen tanítja vála az *Alkoránt*, a' Népnak prédikállott, és hogy a' földi életben magát miképen viselje, e' részben ilyen következő Tanításokat ada eleibe: „Émérjétek egy Istent, — Nyelveiteket „zabolán tartsátok, mérsékeljétek Haragotokat, Tudományt szerezni igyekezzetek,

„ tek, vallásokban erősek légyetek, a' go-
 „ nosz dolgaktól magatokat tartóztassátok,
 „ a' jókkal-való társalkodást keressétek.
 „ A' ti Atyátok' fiainak hibáit fedezzétek.
 „ el, a' ízegényeket alamisnákkal segítsé-
 „ tek és az örökké-valóságot jutalommal
 „ várjátok. „

Mivelhogy pedig ez az új Vallás a' maga mesterségesen öszve szőtt font rövidség, könnyű meg-tanulhatás és rövid erkölcsi Tudomány által magát ki-mutatja vala, ez okon ennek igen sok követői találtának és az egész *Ásiában* el-terjede. Minek-utánna pedig Második *Mahumed* Tsászárság által, a' Régi Görög Birodalom el-rontatott, a' *Mahumed* Vallása Európába-is el-harapozott, és már ma egész Ásiába, *Európának* pedig és *Afrikának* egyik Részében fenn tartatik. —

Ez a' *Mahumed* Vallása pedig melly szorosan legyen öszve-köttetve a' külső Polgári Rend-tartásnak módjával, azt más Részben meg-fogom mutatni. — Minthogy pedig az Istentől-való Hit, az ő Nemzeteknek Nyelve szerint *Islámnak* neveztetik, tehát ezen Hitnek Vallói, Arabiai Nyelven *Moslemineknek*, Hívőknek mondattnak, az
 honnan

honnan állittatott-fel a' *Musulmannoknak* nevezete-is.

III.

Mesterségek és Tudományok.

A' Nagy és szüntelen tartó Hadakozások, főképen pedig a' szabados tetfzéstől függő Uralkodás, a' Tudományoknak ki-terjedéseket ő közöttök meg-gátolták ugyan; azonközben még-is mindazonáltal a' költeményeknek mesterségében, az Orvoslásnak és Föld-mérésnek Tudományában némelly elő-meneteleket vettettek. — Az ő Tudományoknak leg-kiváltképpen-való és jelefebb elő-menetelét a' *Koránnak* Magyarázásában helyheztetik, és ennek Magyarázói 's a' Törvénynek Tudósai nagy tekintetben vagynak ő közöttök, és minden elő forduló alkalmatosságokban a' tanátskozásra bé-kivattatnák. Az Hadi-tudományokban rövid idő alatt nagyon elő-mentenek, mivelhogy a' Frantziákat tanító Mesterekül magok mellé vették. Még az ő polgári külső állásokról-való Írásaikból-is ki-tetfzik azoknak a' gondolkodásoknak és elmebéli érzékenységeknek Gazdagsága, mellyeken

az

az ő Tudósaik az Arabiai Irásoknak Tudományokból magoknak szerzettenek. A' Várafookban különös házi Oskolák találtatnak, mellyekben az Ifjuság az Anya-nyelven kívül, Arabiai és Perfiái nyelvekben, a' Föld le-írásának, mérésének és a' világi történeteknek Tudományában gyakoroltatik. — Az ő meg-lett dolgokról-való Tudományok mindazáltal költött beszédekből és babonás találmányokból állók, és a' példázoló le-írásoknak homáillyokban határozodnak. — A' Föld-mérésének Tudományát igen nagyra betsüllik, mindazonáltal azzal illendöképen nem élhetnek; mivelhogy az, ahoz tartozó Elzközök nélkül szükölködnek. Az ő világi böltsefségbéli Tudományok tsak épen az *Alkoránnak* magyarázatjában határozódik, egy *Avitzennának* és *Avertoesnek* elmés találmányaiban magát el-téveszti, és a' szabados vi'sgálásnak elmés valóságát meg-gátolja. — A' Törvénynek Tudása az ő Vallásokkal egybe vagyon köttetve, és annak minden ellenkező kétségeit az *Alkorán* szerint határozzák-meg. — Az orvosi Tudományban némellyeknek ő közöttök nem kevés esméretek vagyon, mellyet a' Keresztyénektől és Sidóktól vettek. — Az ő Orvosaikat *Hékimeknek*, a' leg-főbb orvos Doktorokat pedig

pedig Konstantinápolyban *Hékim* Ba'sának nevezik. A' Tsászárnak pedig mindenkor Keresztyén és 'Sidó Orvosai szoktanak lenni, a' kik nagy tekintetben tartatnak, és ő nékiek a' titkos Ágyas-Házokba-való bemenetel-is meg-engedtetett. —

Egy Nagy Vezér ebben a' fáz fza-kasz Elztendőben fel-állította vála *Konstantinápolyban* a' Könyv-nyomtatásnak Mesterségét; de fen nem állhata, mivelhogy a' fok ezer, Könyvek' Irásából élni szokott Emberek a' magok élelmeket el-vesztették vála. — Ezek igen vékony Náddal irnak, még pedig szépen ki-simitott Papirosra, és a' magok Levelüket és Tudósítálokat Zatskókba petsételvén, kinek-kinek nagyobb avagy alacsonyabb állapotjához illendőképen, küldik-el.

A' Mesterségek Török Országban semmi fénylő fel-emelkedésre nem juthatnak; mivelhogy az azokra-való fel-serkentésben, érdemben és alkalmatofságban fogyatkozást szenvednek. — Az ő építéseknek módja a' nap-keleti Nemzetségnek építésbéli tetfzésekhez vagyon alkalmaztatva és az ő Épületeiknek ékességeket valami Tornyorskákban és magas Ajtóknak helyheztesik. A-
zon-

zonközben Konstantinápolyban, *Smirná*-ban, *Kairban*, és *Aleksándriában* találtnak olyan Épületek-is, melyek a' keresztyén Hitről le-mondattaktól Olasz-Országi módra építették.

Az ő Énekléseknek durva és darabos hangzáfa vagyon, és úgy tetszik, hogy azok tsak épen vad-bátorságu és kegyetlen érzékenységeknek fel-ébresztetésekre intézettek. A' Réz Dobnak és nagy Fedőknek ostoba veréseken kívül, a' Tziterának, Lantnak, Tzimbalomnak hangzásai által dobogtatják az hallásbéli Érzékenységet. Ezen Eszközök által tészik ők azt az Hadi Mufikálíst, melyet a' Jántsári Mufikának neve alatt mi-is tsak követünk, de annak eredeti ostoba vadsága szerint nem gyakoroljuk azt. A' feltésben, rajzolásban ők valóság-gal majmognak, a' színeknek elegyítéseiben, s alkalmaztatásokban tudatlanok: a' mit pedig azokból tudnak, azt a' Keresztyénektől vagy pedig a' *Kinabeliektől* vették.

A' Tudósok, a' Törvénynek Ertelmesei, az *Alkoránnak* magyarázói, az Itélő-Birák (*Kadisek*) pedig, és a' kik a' Papokhoz és Föld-mérökhöz tartoznak, a' Törökök között nagy betűvelben tartatnak, kiknek

kiknek bizonyos helyyek, ítélet-tételek va-
gyon a' Fő-Tanátsban (Divánban), és az
életnek minden környül-állásaiban Tanáts
kérdésre 's 'adásra fel-vétetnek.

IV.

A' Török Birodalom' állapotjának ter- mészeti Le-iratása.

A' Törökök a' *Stzitháktól* erednek, az
ötödik száz szakasz Esztendőben, a' *Kas-
pium* Tenger' környékének, *Turkeftán* ne-
vezetű Tartományából jöttek-ki, és a'
Kalifáknak hatalmas Országokat el-pusztí-
tották. — Kiknek-is egyik Fő-Vezérei köz-
zül, *Osmán*, egy új Birodalmat állita-fel,
melly annak Nevétől neveztetett. — A'
kinek Maradékai elsőben *Afiában*, annak-
utánna tsak hamar *Europába*-is hatalmason
el-terjedének, és 1453. Esztendőben, a'
Régi Görög Birodalomnak romlásával Kon-
sztántinápolyt hatalmason meg-vevék. A'
magok Országokat, sok más Országoknak
el-foglalásokkal nagyon meg-nevelték, 1500-
ban a' *Mammeluka* Országot-is Egyiptomban
és a' Sz. Földön vég-képen el-pusztiták, a'
Kereszttyénségnek-is gyakran nagy rettegé-
sére

sére vóltanak, a' midőn az ő Ló-farkokat még Béts körül-is szellőztették. Az ő Európában lévő Országaik *Romuliából, Bosniából, Serviából, Bulgáriából, Moldovából* és *Oláh* Országból állanak; Görög Országot pedig az *Arkipelágus*nak egész szigetjét és *Krimiát* töllök a' Muszka Birodalom el-vette. Ásiában birják *Natoliát, Sirtiát, Arábiát, Tzirkaßsiát, Turkomanniát, Diárbeket* és a' *Szent Földet*. Afrikában *Egyiptom* az ő Birodalmok alatt vagyon, *Barbáriának, Algirnak, Tripolissnak, Tunisnak* és *Bárkának* Polgári Rendjei ő nekik frigyés oltalmazásokra kötelesek. Ezen meszfzire terjesztetett Birodalmokban mindenféle Levegő-égbéli változásoknak és természeteknek helyei találatnak. A' leg-bóldogabb, termékenyebb, Paraditsomhoz hasonló környékekben-is elegyesen találatnak közelíthetetlen hegyes helységek és pusztaságok, az honnan a' Lakosok-is különbb-külömbbféle természetűek az ő életekre és magok alkalmaztatásokra nézve; sőt az *Arabfoknak* és *Bédumiaknak* különös tulajdon Fejedelmeik-is vagynak, a' kik a' Török Portától nem fűgven, uralkodnak, kiknek ugyantsak Adót kellettik fizetni, hogy felne prédáltafsanak. — Minthogy pedig a' meszfze-való Tartományok a' Ba'sáknak

C szabad

szabad tetfzések szerint-való Űralkodások által igazgattatnak; e' miatt igen veszedelmes párt-ütések szoktak azokban támadni, melyek Egyiptomban szüntelen háborgatják és terhelik. Török Országának igen szép és jó Búzája, Veteményei, Gyümöltsei, Borai, Kávéja, Balsamoma, Olaja, Mandolája, Figéje, Tzitroma, és mindenféle drága fűszerei vagynak. Oláh Ország és Egyiptom bővséges Buzának Gabonálsa. — *Siria's Arabia* Fűszerekkel és Fái-Gyümöltsökkel kedveskednek, az Arkipelágusnak Szigetei kedves ízű Borokat termenek, melyeket a' valóságos Törökök alattomban meg-ísznak, az Europai Országokra el-hordatnak, és ottan termeni szokott Szőlő-Gerezdemből Malosákat, apró Szőlőket-is, készítenek. A' Levegő-Egnek Természete az Országoknak fekvéseihhez-képest különbözö. A' Tavaszi kies és kevés ideig tartó: a' Nyár igen hev és rekkenö: az Űsz és a' Tél esözésekkel szoktak el-telni; a' Víz ritkán esz meg; de még ritkábban szokott havazás lenni. Nyárban három Hónapok alatt sem esz, az honnan a' Fű el-szárad. A' Szelek felette igen sebessen fúznak, melyek az Országot meg-viditják: az Űsznek elein vagynak Egi-háborúk; *Smir-nában* gyakor Föld-indulások tapasztaltatnak.

nak. — És ámbár a' Levegő-Ég nem egésztelen, a' gyakor szelek által megtisztítottak lévén; mindazáltal fokféle betegségek uralkodnak. Az himlőzések bizonyos időben elő forduló nyavallyák, a' testi gyönyörűségekből származó betegségek a' nemzés által a' maradékokra által szoktanak hatni, és a' rothasztó hideg-lelés és verhas, a' veres himlő származnak az éretlen gyümölcsöknek ételekből. A' leg-félelmelebb nyavalja a' Pestis, ragadó nyavalja, mellynek származását és hirtelen való harapozását nem annyira a' Természetnek, mintsem a' tudatlan 's gondatlan szokásoknak lehet tulajdonítani. — Ennek a' nyavaljának eredetét főképpen a' tisztátalanságnak-is kell tulajdonítani, melly Konstantzi, nápolyban uralkodik. — Holott-is az egészséges és bölts, tisztaságról-való vigyázásra nézve semmi képzelődés nintsen, és ottan mind a' Piatzokon, mind az Utszákön megbűtzhődt állatok-is találtnak, mellyek az hévség miatt dögökké változnak. — Ennek el-harapozása ellen semmi ellent nem találunk, mivelhogy a' gőzölgő környékek soha sem tisztítottak-meg, az ilyen dögletes helyek bé-nem záratnak, a' Köntösök és Ágyak meg-nem égettetnek, mellyekben mindenkor dögletes gőzölgélek rejtegetik

magokat, mellyek ottan-ottan dög-halál-
okoznak. Az Europaiak ritkán vagynak e'
nyavalja alá rekesztetve, mivelhogy ők ez
ellen illendő vigyázásokat rendelnek, mér-
téktelenen élnek, az Házokat bé-zárják és
a' Levegő-egyet etzettel és gyalog fenyő-
maggal meg-frissítik.

V.

Konstántzinápolynak természeti ábrázata.

Ennnek a' Városnak igen szép fekvése vagyon
a' fekete Tenger és Mármorának nagy
Tava mellett, melly igen gyönyörűséges te-
kintetet formálhat a' szemekkel; de mihelyt
az Ember a' Városba bé-mégyen, leg-ottan
a' gyönyörködő Természetnek szép képze-
lődései az előre tett gondolkodásnak képé-
től meg-elegyítettnek, és a' nyomorúlt,
kedves tetzés nélkül-való Épületek, a' szen-
nyes, gázos környül-állások utálatot szerez-
nek. Az útszáknak sok helyeken csak épen
3. és 5. fingyi szélességek vagyon, ho-
lott-is Szekerek helyett Lovakon és Sza-
marokon járnak. — A' Föld'-indulások
miatt az Házok egymáshoz fával köttette-
nek

nek öfzve, és így nem lehet tsudállani, ha a' mint lett, úgy négy száz Házak-is tűz miatt egyfzer'smind meg-eméíztetnek. — A' Városnak igen széles kerülete vagyon, és el-hat éíszak-felől a' fekete Tengernek tsatornájáig, Nap-nyugott felől az édes viznek follyamatjáig, Nap-kelet felől a' *Nitzénumi* Tengernek öbléig, Dél-felől pedig a' *Mármora* Tengernek ízéléig. Ez a' Város fekszik az Europai részen, és maga mellett tartja ezeket a' nagy Várafokat: *Gala-tát*, *Tofánát*, és *Pérát*, mellyek között ez utólsóban laknak az Europaiak és a' Követek. — Az hét Tornyok pedig, avagy kemény rabságnak Helyei, mellyekbe a' Követek a' Békefségnek fel-bomlásakor vetetnek, és a' *Serail*, Ágyas-Házak, egy német Mért-földnyire építtettek a' Városnak leg-ízélsőbb ízegeletébe. — A' *Sérail* három Udvarokat foglal magába, mellyben a' Nagy Tanáts vagyon a' Tsáfzárnak Lak-Házaival és Ágyaísaival egyetemben. A' meg-nézést érdemlő Épületek között tartozik a' Nagy-Vezérnek Palotás Háza, vagy a' *Meszfírá*t, a' melly fából építtetett ugyan, de igen ízépen ki-készíttetett Szobák és audientziás Ház vagyon abban. A' közönséges Épületek között tartoznak a' Fegyveres-Ház, Kalmároknek Bóltjok, és

azok a' Mezőn lévő Menedék Hajlékok, mellyekben tsak épen az idegen utazók találhatnak bátor nyugalmat ö magoknak, mellyekben az idegenek tartoznak az házi dolgokra, eledelekre és fára gondot viselni — A' Városnak leg-nevezetesebb helyei közzé számláltatik a' Lovak' tanittatásának helye, holott-is két Ofzlopok állanak az azt az helyét képzelőállatokkal egyetemben a' szép Tsatornák és első vizet el-fogó helyek, mellyeket minden fertály Mért-földnyire lehet *Nándor Fejérvárig* szemlélni, — a' nagy Feredők, mellyek a' Tsászártól és a' pólgári rendnek Elöl-járóitól nagy költséggel építették, és a' mellyek igen nagy számmal-is találtnak. — A' számtalan Templomok (Moskék) az ő meg-aranyoztatott gomb Tornyaikkal egyetemben, mellyek között vagyon az hajdoni, igen ékes Temploma Sz. *Sofiának*.

A' *Péra* nevezetű külső Városban tsak nem egészen az Europaiak és Görögök laknak, mellyben-is a' tsinos tisztaság és a' jó Rend fizmiéltetik ö magokat, az honnan a' dögleletes Nyavalya oda igen ritkán harapozhatik, ha szintén az egész belső nagy Városban pusztitna-is. Az *Auszriai, Muszka, Burgus, Frantzia, Anglus, Holland-*

landus, *Dánus*, *Svékus*, *Velentzei* 's *Néapolisi* Követeknek ott vagyon különös Lak-helyek, és azokban az Isteni Tisztelet' Gyakorlására-való Kápolnák-is vagynak építve. A' kiknek kíséző Szolgái, Őrzői és Tselédei igen nagy számmal szoktanak lenni, és ki-ki ezen Követek között, a' Nemzeti keresztyén Ház-Népeket és Kereskedőket, védelmezi, mellyért-is ő nékiek oltalmazó bizonyos summa pénzt szoktanak fizetni. — Ezen külső Városban főképen gyakoroltatnak a' kézi Mesterségek és Kereskedések, mellyeket csak egy *Europai* Ember sem folytathat, ha olyan Követnek oltalmazása alatt nem lejjend, a' kinek egygyes békeisége vagyon és frígyes Barátsága a' fényes Török *Portával*. — Ha pedig valamelly *Europai* Hatalmansággal hadi Háborúság kezdődik és az azon a' Részen lévő Követ az Hét Tornokokba vitetik, tehát azok-is, a' kik annak oltalmazása alatt vóltanak, hasonlóképen a' Népnek üldözésére tétetnek-ki, de ekkor valamellyik az *Europai* Követek között Közben-járóvá léfzen és azokat a' magokra hágyattatott keresztyén Árvákat védelmezése alá vészti.

VI.

*A' Török Nagy Sultán' Személyének
's állapotjának Le-Írása.*

A' Török Birodalomnak Ura Nagy Urnak, Nagy Sultánnak és az *Hivek' Uralkodójának* neveztetik: a' Felséges Osman-niai Portán értetik maga a' Tsászárs és annak Felséges Tanácsa a' Diván. A' Tsászárs Székhez jussa vagy on leg-közelebb az Uralkodó' Fiu-Testvérének, és annakutána ugyan az Uralkodó leg-első Fiának. — A' kik magokat az ő isteni Prófétájoknak, *Mahumednek* Maradékainak lenni mutatván, ezzel a' magok Személyeket szenteknek és meg-sérthetetleneknek téstik a' Nép előtt. Ez a' Szentség mindazáltal őket a' Tsászárs Székből-való le-vettetés, meg-fojtatás és meg-vakittatás ellen nem óltalmazhatja, meg-nem mentheti tellyességgel. Ezen Tsászárs Felséghez just tartó Hertzegeknek neveltetések a' *Sérailban* szokott lenni az Asz-szonyok és herélt Emberek között, holott is minden ő külső, Polgári Kendjeiknek és Uralkodásbéli kötelekségeknélkül gondatlan henyéségsben élnek mind addig, míg a' Szerentse őket a' Tsászárs Székre

Székre emeli és az Uralkodásban határ-
közé nem szorítottatott Uralkodókká léf-
nek. — Az honnan a' Tsászfár az Igaz-
gatásnak dolgaiban tudatlan lévén, a' maga
Feleségével, Ágyaívaival tölti idejét: a'
Tisztviselőket le-veti, hol pedig Hivatalra
fel-vélzi, és a' maga kegyelmében különö-
sön lévőket tisztségekre választja. — A'
polgári állapot' dolgaiba felette igen nagy
és hathatós elegyedése vagyon a' Tsászfár
Annyának és az ő leg-kedvefebb Feleségé-
nek. — Ezek uralkodnak a' Séraiban, és
az Országi Állapotnak Fő-Fő Rendjeitől
Adót vélsznek ő magoknak. — Ezeknek a'
Személyeknek gondolkodás és tetszésbeli
kívánságok egy általjában hathatóson bé-hat
ez egész Országnak, Birodalomnak dolgai-
ba; mivelhogy a' Tsászfár magát szemlélt-
tetni és velle beszélleni igen ritkán enge-
di, tsak épen a' Nagy Vezér és némelly
különösön meg-bizott Fő Emberei lévén az
ő kegyelmében; magát pedig a' Némákkal
szolgáltatja. — Innep-napokon és Péntek
napon-is magát Napkeleti Pompában kö-
zönségesen szemléltetni meg-engedi, midőn
a' Templomba emeltetik, és akkor ki-ki a'
maga esdeklő Levelét ő nékie bé-adhatja,
mindazáltal az arra teendő válasznak meg-
határozatása a' Nagy Vezértől szokott füg-
geni.

geni. — Rend-szerint a' Tsászfár lovagalni-
is szokott, vagy pedig egy igen pompás
Árnyék-tartó Superlát alatt hordoztattatik.
— Ekkor a' várost őriző Katonák, Bos-
tángifok, és a' Jantsárok az útszákra ki-
állanak. — Minden ember ekkor alázatos
tiltzelettel föld-felé hajlott Szemekkel ki-ál-
lani köteleztetik, és nem meri ezen földi
Istenre szeméit fel-vetni. A' nagy Bőjtnek,
Bairámnak Innepén, ez a' jól Hivőknek
Uralkodója leg-felségefebb Pompát szokott
mutatni; mivelhogy ekkor a' Polgári Rend-
nek és a' *Serainak* fővebb Személyei öt-
közönten, a' Templomba, Moskéba, ki-
sérni gazdagon meg-ajándékozni tartoz-
nak, melly ajándékokat a' Tsászfár keve-
sebbel szokott viszfá jutalmaztatni. — Az
Ajándékoknak bővségek és érdemes vóltok
szerint az ő Kegyelmének Thermometru-
ma-is felyebb emelkedni, vagy alább szálla-
ni szokott, és hogy az abban lévő kénesső
mindenkor fel-emelkedve álhásson, a' Nép-
nek Nagyjai kéntelenítettnek a' Népet sa-
nyargatni, fosztani, fatztzolni. — A' Sul-
tán midőn gyakran sétálásnak okáért a'
Nagy Vezérnek Társaságában hajóháznál in-
dul, akkor a' *Serainak* sántzáról Ágyú-lő-
vélekkel köszöntetik. — A' Tsászfár egy
hosszú 's keskeny hajóban Kaikában zöld
Super-

Superlát alatt tizenkét evezőssel hajókázik. — Eképen hajókázik a' Nagy Vezér is, de veres Superlát alatt. — A' Követek pedig és más Nagy Urak között némelyek hat, némelyek pedig négy pár Evezőssel eveztetnek. — Az idegen Követeknek a' Tsászárritkán enged Audientziát, meghallgatásra való meg-jelenést; mivel hogy minden külső's, idegen Országbeli dolgokat a' Nagy Vezér és a' Fő Tanács Ur, vagy Ország Kantzellárius-a, *Reis Effendi*, szoktanak el-igazítani. — Azonközben pedig a' nehezebb alkalmatosságokban a' Követnek, a' Tsászártól meghallgattatás végett való meg-jelenés engedtetik, a' ki is ekkor egy Kanapén, Sólán ülven, a' Követnek semmit se n szól. Az hiteles Bizonyító Írás és a' Levél ekkor a' Nagy Vezérnek adattattnak és a' fényes Portának magyarázója adja ki a' választ azokra. Minekelőtte pedig a' Követ ezeket végbe vinné a' Fő Tsászári tiszteletre Tautó-mestertől meg-tanittatik arra, hogy minémű maga-viseelésének módját tartozzék meg-tartani, a' ki is üressé kézzel soha a' Tsászárra eleibe nem mehet. — A' Nagy Sultán pedig, a' maga Uralkodásában csak épen magától függő, határt nem esmérő szabados Ur lévén, annak tetézésétől függenek az Halál és

és a' rabsággal-való Büntetés. — Az ő Pa-
rantsolatját, mindenek mélyiséges tisztelettel
tisztelik, és a' Fő Urak még azt a' selyem
sinórt-is tsokólják, melyet küld ő nékiek,
a' végre, hogy őket azzal a' Némák meg-
fójtván, meg-öljék. Az illetén meg-fojta-
tott, vagy végső nyomoruságba ejtetett hi-
vatalbéli Embereknek Javaik a' Nagy Úr-
nak, a' Sultánnak maradnak. — Mivel-
hogy pedig némelly Nagy Urak a' rabi kö-
teles engedelmeségre magokat eléggé kö-
teleseknek lenni nem esmérvén, szüntelen-
való félelemben élnek, e' szerint magokat
oltalmazó emberekkel meg-erősítik és a'
kegyetlen öldöklésnek ellene-állanak. —
Innen vagy on már az, hogy a' Török ál-
lapotoknak le-irásai, a' Tsászfári Székről-
való le-vettetésnek, őszve esküvésnek és
szörnyű kegyetlenségeknek őszve kötött lán-
tzai: találatnak mindazáltal ezen Biroda-
lomnak Urai között jeles maga viselésük-
is, kiknek nemes indulatjaikat és némelly
kegyességeknek gyakorlásait nem lehet ta-
gadnunk. A' most közelebb meg-halálo-
zott Tsászfár *Abdül Hamid*, az ő utánna
következett *Selim*nek neveztetik.

VII.

A' Tiszt-Víselők.

A' leg-nagyobb Tifztségekre 's Hivatalokra-
 való bé-állittatás vagy egyenesen a' Tsá-
 szár, vagy pedig a' Nagy Vezér által szo-
 kott meg-esni. Minthogy pedig e' részben
 a' Familiának különbsége, semmi Nemes-
 ség, a' születesnek semmi régisége, méltó-
 sága semmi helyes Just nem vehet ő ma-
 gának; e' szerint csak épen a' szorgalma-
 tofság, nemes szív által emeltethetik-fel ki-
 ki mind a' Polgári, mind a' Vitézi álla-
 potnak méltóságára, melly miatt lehet már
 látni az Hivatalra választották között a'
 meg-nem szünő küzködést és vetélkedést.
 A' kinek a' Szerentse szolgál és a' *Diván*-
 nál vagy *Serail*-nál a' ki magát jobban tudja
 ajánltatni, az mindeniket meg-előzi; kinek-
 is hogy-ha nemes szive vagyon, akkor az
 alatta-való Tifztek-is bódogok, de ha
 nintsen, semmire sem figyelmevén, min-
 den Büntetés nélkül a' leg-nagyobb Tör-
 Törvényteleniséget-is rajtok el-követheti; mi-
 velhogy ő az ajándékok által még az *Ar-*
gus' izemeit-is meg-vakithatja. — Sok Hi-
 vatalok Kótyavetyére vettetvén a' többet
 ígérők-

igérőknek el-adattatnak, melly Tisztségeket ugyan csak ők egy vagy többször élzennedőig bírhatnak, az honnan ki-kí azon idő alatt felette igen bővséges hasznokat arat ő magának, hogy annakutánna a' puha Párnákon magát kényérre mulattassa és az ő *Tsirkássiai* szolgálóival szerelmeskedhessék. — A' polgári egész állapotnak leg-első és főebb Tisztje, a' ki az egész Török Birodalmon uralkodik, a' Nagy Vezér; a' ki-is Felséges Nevezetet, Titulust viselvén, minden Hadi's Békefséges állapotokban határ nélkül-való Hatalommal és Erővel bír. A' Fő-Tanátsnak, a' Divánnak ez a' Fejedelme, melly Tanáts fokléle személyekből áll, kiknek számok bizonytalan, és minden Héten négyszer szoktanak öszve gyülekezni — holott-is a' Sofán, vagy az Itélő-Székekben a' Nagy Vezér szokott ülni. Ő határoz meg mindent a' Tsászárnak Neve alatt, mivelhogy Ő meg-nem jelenik a' Divánban, hanem a' nagy következtésű Divánban előfordulni szokott dolgoknak állapotjokban, láthatatlanúl valamelly setétes Kamarában meg-jelenik, az honnan mindeneket meg-kémlelhet. Az honnan a' Tsászártól egyenesen igen ritkán jönnek azok a' Parantsolatok, mellyeket *Ihát-Serif*nek neveznek, mellyeknek-is halállal-való Büntetés alatt leg-

leg-ottan végbe vitetni kellett. A' Nagy Vezérnek és a' Divánnak Parantsolatai *Ferman*oknak nevezetnek, mellyek hasonlóképen igen ritkán szenvednek ellenkezőképen képzelt gondolatokat.

A' Nagy Vezértől függenek 's igazgattatnak nem tsak a' belső, hanem a' külső Birodalombéli dolgoknak környül-állásai is. — Ez ad az *Europai* Uralkodók' Követjeinek meghalgattatásra való időt és alkalmatosságot, és ő vélek a' szükséges dolgokat igazítja a' fényes Portának nevében. — Hadakozásnak idején, az egész Hadi-Seregnek Igazgattatása ő tőle függ és minden hadi kézületeket 's munkákat a' maga elmes. szemlélélei szerint rendel-el. — A' kinek-is némellykor olyan Hely-tartó, *Kajmakán* rendeltetik melléje, a' ki az ő jelen nemlétében, vagy betegségében annak Hivatását folytatja. Az ő Udvara felette igen pompás és fénylő, a' leg-méltóságosabb Tisztviselőknek seregétől körül vétetvén, térd-hajtásokkal tisztelik őtet. Hatalma van ő néki az életre és az Halálra nézve, tetfizéle szerint büntet és jutalmaztat, és a' maga fosványságének vagy kevély Uralkodásának bódogtalan áldozatbéli javával tölti kintses Ládáit. — Ilyen pompás és

tetizéle

tetfzése fzerint-való Uralkodásában sem lehet mindazáltal ő néki tsak egy órája-is a' maga élete felől bátorságos. Mert vagy őszve elzkűsznek a' Ba'sák és a' Jantsárok az ő élete ellen, vagy pedig az ő ellenségei a' *Divánban* és *Serailban* mind addig mesterkednek ő ellene, míg e' léfzen dolgának ki-menetele, hogy a' felyem Sinórral vagy meg-főjtatik, vagy minden Javai a' Tsáfzár' számára el-vétetnek, és az Arkipelágusnak valamellyik Szigetébe számkivetésbe küldetik. A' mostani Nagy Vezér igen jeles és nemes Tulajdonságokkal ékesült Férjfiú, — a' nemes Bátorság, pontos maga meg-határozás nagy és elmés szíveség az ő leg-főbb meg-esmértető Jelei, és úgy tetfzik, hogy ő az Hadi dolgokban-is némelly elő-meneteles lépéseket tett, mivelhogy egy hatalmas Hadi-seregnek feltett szándékát a' maga böltsétsége 's bátorsága által fel-forgatni és Nandor Fejér-Várat-is (melly ámbár meg-vétetett) óltalmazni tudja vala. —

Ő utánna tartja a' Birodalomnak állásában a' második helyet a' Fő-Pap Nagy *Mufti*. A' Vallás dolgaiban ez a' leg-első Tanáts-adó, mellyek mivelhogy a' polgári állapotoknak Dolgaival szorosán őszve vagy-

kintete. — Némellyek ugyan ő közzülök nem akartak ezzel a' ki-hirdetésnek módjával élni, melly miatt az ő Szentségére semmit sem figyelmeztvén, nyomorúságba ejtettének, sőt meg-is ölettenek. E' két szerentsétlenségek ellen sem az ő Személie, se Hatalma bátor óltalomban ötet meg-nem tarthatják; mert ha szintén az ő Papi Méltósága meg-nem engedi-is azt; hogy Sinórral meg-fojtassék; ugyan csak elsőben a' maga Papi Hivatalából le-tétetik, annak-utánna más polgári Tisztségre tétetvén, úgy fosztatik-meg végezetre a' maga életétől. —

A' *Divánban* és az Ország' igazgatásának Gyűlésében harmadik helyet foglalják-ei a' Ba'sák, kik rész szerint Konstantinápolyban, az Hadi Sereg mellett, vagy a' különböző Tartományokban Hely vagy Tisztartóságot viselnek. Az első rendbéli Ba'sák három Ló-farku Jegyet tartanak, a' kik bizonyos tekintetben a' mi Lovas vagy Gyalog Hadi Seregeinknek Generálisaihoz hasonló méltóságuk. — Ezeknek-is igen nagy Hatalmok vagyon és az Halál és élet iránt határozó Itéletek. Minden Török Tartományok a' Ba'sák által igazgattak: ilyen módon igazgatnak már a' *Nándor-Fejervári* (de már csak volt) *Skutari*,
Smir-

Sminnai, Káiri, Damaskusi 's más hasonló helységbéli Ba'sák, kik mint Királyok, úgy Uralkodnak, *Divánt* tartanak és némelly kevés számból álló vitézi Sereget-is parancsolatjuk alatt tartanak. — Az alsóbb rendű Hely avagy Tisztartókat *Beglerbegeknek* nevezik, kik a' kisebb *Asiában* uralkodnak. — Mind ezen kisebb Hely-Tartókon a' Nagy Vezér uralkodik, a' ki-is őket a' Hivatalokra rendeli, le-téski, inségre juttatja és meg-is fojtatja. — Hogy ha pedig valamelly Ba'sa valamellyik Tartományban Pártot üt, leg-ottan más Ba'sát nagy erővel ellene küld; de ez-is a' helyet, hogy a' Tartományokat a' pártos Ba'sának nyomorgatása alól szabaditaná 's óltalmazná, még nagyobb gonoszt tselekeszik, a' midőn mindeneket tüzzel, fegyverrel éget és pusztít. — A' távol-való Tartományoknak Ba'sái, mellyek Persia és Tatar Ország felő határozódnak, többire csak épen magoktól függő Fejedelmek, és a' Fényes Porta meg-elégzik azzal, ha tollók az erizény Pénz-adókat meg-veheti; melly mindazáltal gyakran el-marad.

A' *Divánnak* tagja a' tengeri Hadi Seregnek Nagy Vezére-is vagy Ba'sa Kapitány, a' kinek a' Tengeri Erőn leg-fővebb
D a gondja

gondja és vezérlő igazgatása vagyon és a' kinek egyfzer'sinind ideig tartó méltósága vagyon. — Békeféségnek idején az Arkipelagufon kerefztül hajókázik és az ottan lévő Szigetekben-való lakofoktól az Adós fel-fzokta venni erővel. —

A' *Szeráskieri*, avagy Fő Hadi Generalisi méltóság egy olyan érdemes Tifzteség, melly tsak épen az Hadakozásnak idején adatik a' Tsáfszártól, melly Méltóság tsak épen bizonyos ideig tart, kinek-is bizonyos helye 's ítéletbéli ki-mondása vagyon a' *Divánban*. Az *Asiai és Eurpai Fő Itélő Bírák* mellett, kiket Kadilesbereknek neveznek, — a' leg-fővebb ki-herélt Ember, a' Jantsárok' Agája, a' fokféle bölts és törvényt tudó Emberek mellett szoktának lenni ilyenek.

A' *Rajfsz Effendi* vagy Ország Kancelláriusza, olyan Minister, a' ki a' külső állapotokban foglalatoskodik, a' ki a' fényes Portának Tolmátsa, Dragománja mellett meg-határozást téfszen a' kifsebb következésű dolgokról a' követekkel együtt és hogy a' Nagy Vezér-is ne terheltefsék, a' Nagy Diván eleibe adja a' dolgot.

A'

A' *Tefterdár* a' Tsálfári kintsnek szám-
ba vévője és őrzője, a' ki a' Birodalom'
Jövedelméről és költségéről számot ad. —
Az ő hatalma alatt vagynak számos Tiszt-
viselők, a' kik minden esztendőbeli Jöve-
delmet és Adót fel-szednek. —

Stambul Effendi Konstantzinápolynak
Igazgatója, kinek-is hatalma alá tartoznak
minden külső Tárfaságbéli dolgok. — A'
Kadifok a' polgári és az életét ostromló
Pereknek leg-fővebb Itélő-Birái, és közön-
ségesen ezek a' nagy Városoknak Igazgatói
ámbar minden Esztendőben változtatnak.
— Ezeknek bizonyos Prokurátorok *Kai-
jások*-is vagynak, a' kik a' vilzfzalkodáso-
kat meg-vi'sgálják és az Itélet-tételt végbe-iz-
vizik, mellyre a' *Mosimokus* vészik-fel
eszközökül. —

Az *Agák* rész szerint az Hadi Né-
peknek számok közzé tartoznak, a' kik
Generális méltóságban vagynak, mint a'
Jantsárok *Agája*-is, a' ki nagy hatalammal
bir: rész szerint pedig polgári állapotbeli
Személyek, a' kik bizonyos kerületekben
tisztseget viselnek. —

A' *Sérailban* fokféle hivatalokban lévő Urak vagynak, a' kik jollehet tsak épen a' 'Tsászfár' Udvarához tartoznak, de mindazáltal a' közönséges Birodalombéli dolgokba-is nagy és hathatós elegyedések vagyon. — Kik között leg-nevezetesebb a' *Kislár-Aga*, a' ki maga-is herélt Ember lévén, az Herélteknek Fejedelme. Ennek hatalma alatt vagynak némelly hivatalokban lévő ki-heréltettek. — A' *Sérail*, a' Városban egy egész Várost képzeltet, — mellyben *Kislár-Aga* a' Fő, kitől a' *Sérailnak* minden Tagjai függenek. — Minden nagy Urak, maga a' Nagy Vezér és a' *Mufti* Fő Pap-is őtet félni, tisztelni kötelesek és az ő védelmező kegyességét magoknak megszerezni tartoznak; mivelhogy ennek minden közbe-való vctés nélkül szabad bémenelete vagyon a' Tsászfárhoz és a' Tsászfárnéhoz és magát némelly kedves szolgálatjával mind a' kettő előtt különös kedvesésgivé teheti. Mivelhogy pedig a' *Sérailnak* belső titkos Rend-tartásai ő réá bizattattak, e' szerint az ottan lévőeknek mind életeken mind halálokon hatalma-is vagyon ő néki. A' ki-heréltetteknek és némáknak nagy Serege egészen fűg az ő kedvének thermometrumától: bizonyos tekintetekben még az Afzszonyok-is a' Tsászfárnak Feleségei

Kezei és Agyafai az ő hatalmas alá vagynak vettette; ámbar az azokon-való nagyobb hatalom a' Tsászárné' Annyának és a' Tsászár' leg-kedvesebb Feleségének kezekben vagyon.

A' szent Dolgoknak és szokásoknak leg-fővebb Mestere *Tsaur Ba'ea* szokta az innepi minden pompás készüléteket el-rendelni, és az idegen követeket a' meghallgatásnak helyére vezérelni. — Ennek igazgatása alatt felette igen sok *Tsaurók* vagynak, kiknek köteles Tselekedeteik ő elejekbe vagynak ki-mutatva.

Bostangi Ba'sának neveztetik a' Vároknak és Kerteknek Fő Kommendása, a' kiknek igazgatása alatt hasonló-képen igen sok kisebb Kommendánsok és Szolgák, *Bostangik* vagynak: kiknek számonok sok százakra mennek, minthogy ezek a' Tsászár Testének őrzői-is és az ő parantsolatjának véghez-viyő kinzói-is. — A' *Séliktar Aga* a' Tsászár' nagy Kardjának hordozója, a' ki az Hadnak idején *General Adjutánságat* is szokott viselni. —

Fő, az Ajtóknak és Kapuknak őrizői között a' kik polgári Rendnek követői-is,

76

a' kik a' Tsáfszárnak parantsolatait a' Ba'sáknak és Agáknak meg-vizsik, a' *Kapidsi Ba'sa*. —

Ezek a' Tsáfszári Udvarban és a' pól-gári állapotban a' leg-nevezetesebb Hivatalok a' Török Birodalomban; melvektől függenek már a' több Hivatalban lévők; és ezek nagyobb részint csak bizonyos ideig szoktak a' magok hivatalokban meg-maradni. —

VIII.

A' Török Portának Politziai Állapotja.

A' Török Portának tzélja nem az, hogy nevelje, hanem hogy meg-tarthassa 's őltalmaztassa a' maga Birodalnát; és ez okon feljebb betsültetik némelly Europaiaknal, kiknek igyekezetek csak épen arra tzéloz, hogy több-több Országokat nyerhessenek, nem figyelmeztvén arra, ha valyon az ő birtokokban lévő Országok jó állapotban vagy-on é. — Az ő vallásoknak ki-terjesztése sem tzélja az ő Politziai igazgatásoknak, mivelhogy ők annak követésére fen-
hat sem kényszeritenek, és akár mely Val-láson

láfön lévőnek-is júlja vagyon arra, hogy a' maga Hitét meg-tagadót a Török Tisztviselő előtt háron nízor meg-kérdje, ha valyon az ő Szüléinek Hiteket meg-tagadni kívánná-é. — Ha a Törököknek a' szélefebben-való ki-terjedésre kívánságok lett volna, az hét Elztendőkig tartott Háborúnak alkalmatofságával igen hafznofon élhettenek volna a végre, hogy Muszka Országba 's Angliába bé-üljenek; de tsak nézték az ő Barátjoknak, az ő töllök így neveztetett Fridetiknek példás hadakozását békefségefen, és ötet az ő Követjeik által tisztelik-is vala. Muszka Orzágnak szüntelen nevékedü Hatalma, melly az ő Birodalmok ellen dühösködött, serkenté-fel őket az ő mély álmokból, — mellyre minden előre-való készület nélkül és mintegy kételkedve fogának fegyvert, a' Muszkáknak Oroszlányi erejek által meg-győzetteték, — a' fő hadi Vezér *Románzow* által az ő Ló-farkokat földhez veretni szemlélék, — a' magok Tengeren-való Hatalmaikat Tréfinél lángba borítatni, könyvező tekintettel a' Békefséget ohajtják vala, — elvesztvén a fekete Tengeren-való szabados Uralkodást és a' nagy Jövedelmü *Tauridnt*, Meg-győzettettek, — a' magok tulajdon Birodalmoknak szélire-vissza nyomattak,

D s

— Né-

— Népeiktől, pénzekről meg-fosztattak,
 — belsőképen a' Pártütésektől meg-rontat-
 tak, a' Fél-Hold a' maga el-enyészéséhez
 közelíteni láttatik vala, és a' közönséges
 vélekedés azt mutatja vala, hogy annak
 könnyen meg-eshetnék egészen leendő el-
 enyészése. — De még-is a' Török politziai
 állapot ebben mutatá magát egy tiszta vilá-
 gosságban lenni, hogy az ő ellenségeinek
 izemeiket bé-hálolja vala, mintha a' felől
 tsak igen gyenge meg-illetődése volna. En-
 nek a' Politziának ki-menetelci ezek vólta-
 nak, hogy az hadi Seregeket meg-fokasi-
 tották, — a' kintses Házakat meg-töltöt-
 ték és a' Rendnek végezését titokban tar-
 tották. — Tsendes nyugalomban nézték
Katharinának Kinburgban-való Meg-koro-
 náztotását, — az a' zürzavar fenyegetőd-
 zött, melly a' Dunának eredetétől le-felé
 hömpölygött, melly ellen a' Törökök-is el-
 tökéllett bátorsággal és szives erővel ki-ál-
 lottanak. — Illyen alkalmatosságban, hogy
 a' felé készületek szemléltessenek, semmi
 fogatkozás ebben nem lehete, a' midőn
 a' Muszka Országai Oriásoknak erejek tovább
 tovább t rjed vala; de még fel-nem lobbant
 vólt a' mindeneket fel-gerjesztő Tűz, melly
 a' Lelkeket a' tselekedetre fel-indítaná, és
 a' régi vitéz szívet fel-serkentené. — Melly
 álla-

állapotban a' Vallás fegtségére-is vala a'
 Politziának. — E' vala leg-hathatósabb mód
 a' titkoian lett ki-rendeléseknek ki-ábrázo-
 lásokra, és a' föld alá álatott Puska-pornak
 fel-lobbantására. — Mellyre nézve a' Mufti,
 Fő-Pap elő álván, bátorságoson rettentő
 szókkal így szól: „ A' Ti Vallástok, Ma-
 „ humed' Hitén lévőek! veszedelemben va-
 „ gyon! A' Sz.Proféta Tunyaságtokon bosz-
 „ szonkodik, — és a' Parkditsoinnak Aj-
 „ taján ki-zár titeket. — Viaskodjatok az
 „ ő igaz Jufsáért, — hartzoljatok véretek-
 „ nek utolsó tsepjéig, — mert így az ő-
 „ rökké valóságnak örömei várnak tite-
 „ ket. „ — Így szólla a' Fő Mufti Pap,
 és ekkor minden *Imánsok* 's *Dervisek* si-
 ralmas jajgatásokat kiáltának-fel, a' porba
 's hamnuba vetvén ő magokat, a' Népert
 penitentiát tartának, hogy a' Nagy Pro-
 fétának haragját a' Népről el-fordítanák. —
 A' babonás Nép fel-gyulada és fegyverre
 rohana. — A' község véres hartzal fenye-
 getődzvéen kiált az hitetlenek ellen, melly
 tsak hamar rettentő Hárpiák' módjára ma-
 gát egybe veri és az egész Konstantiná-
 polyt meg-rettentti. — A' meg-öszült Vé-
 nek Hazájoknak óltalmáért esett seb-helye-
 ket mutogatják, — a' Nagy-Afzszonyságok
 meg-szaggatják ruhájokat, — A' Dervisek

• vére

vérbé kevervén magokat, járnak az útfáz-
kon, — Az Ifjuság a' Vénséggel egyetem-
ben Hartzot kiált! örvendeznek, látván a'
Mahumed' Zászlóját a' Sérailnak kerületén
lobogni, a' Ló-larkokat ki-függesztetni, és
a' Muszka Követet az Hét Tornyokba vi-
tettetni. — — A' mit egy bolts Politzia
és az eszelösködés végbe vihetnek, azt bi-
zonyítják a' Törököknek, múlt esztendő-
ben esett Háborúban történt tselekedetek-
nek Tudósításai. Az ő Politziájok szer-
zett magának ítélet-tételbéli meg-határozást
az Europai Uralkodóknak gyűlésekben. Ezt
jelentik mi nekünk az Anglus, Frantzia,
Burgus és Svékus Követekkel-való gyakor
Tanátskozások. — Ezt jelentik minékünk
a' Svékussal-való hadakozásnak ki-menetelei
és a' mi abból fog ez után következni.

Az Alkoránnak Törvényei meg-nem
engedik a' Törököknek azt, hogy vala-
melly Europai hatalomsággal állandó Bé-
kességet kössenek, az honnan az Europai
Uralkodók között tsak épen nével nevezett
örökös Frigynek nevezete ő közöttök tel-
lyességgel esméretlen. — Az ő Frigy-köté-
sek tsak épen bizonyos esztendeig szokott
tartani, mellyek mindazáltal nagy szentség-
gel és áthatatósággal ő töllok meg-tartat-
nak;

nak; mivelhogy ők felette igen nagy véteknek tartják azoknak fel-bontattatásokra alkalmatosságot szolgáltatni. — Midőn a' szentséges Atya 1444. Esztendőben, a' Magyarokat arra ösztönözte vala, hogy a' 10. Esztendőig esküvéssel fogadott Frigyet bontanák-fel, midőn a' két részről-való Hadi Seregek Bulgáriában, Várna mellett az ütközötre ki-állának, akkor második *Amuráthes* Tsászár a' fel-bontatott Frigynek Jelét az Egek felé fel-emelvén, könnyörgött az Istennek, mint az igazságtalanság' meg-boszszulójának, hogy azon Frigyrontást büntetetlenül ne engedné. Az ütközötet meg-tévén, a' Magyar Király és tsak nem az egész magyar Hadi-Nép ottan el-vesze,

Minthogy pedig a' Törökök, a' köztök lakó Europai Követeket, tsak épen a' magok Birodalmi Rendjeiknek és végeze-seinek vizsgálóinak tartják, e' szerint helyes dolognak lenni állítják azokat a' két-Tornyokba zárni előre az hadakozásnak idején, hogy azok mint egy kezesek lennének, ha a' Nagy Vezér valahogy el-fogattatnék. — A' Követe a' Tsászár' költségén tartatnak, és bizonyos summa pénzt vésznek magoknak a' minden-napi eledellel egye-

egyetomben, melly mellett a' Jantsárok közül ő melléjek tisztelteséges őrzők-is rendeltetnek, melly őrizet *Tainnak* neveztetik. — E' pedig nem minden Követeknél vagyon egyenlőképen; mivelhogy némellyek még száz és több Szabadság-Leveleket-is, (Borattetteket) nyernek ajándékúl a' végre, hogy azokat a' Keresztyének és 'Sidók között fel-oltszák.

IX.

A Katonai Rendtartások.

A' Török Hadi Hatalmat és Erőt nem lehet bizonyos számra szorítani, mivelhogy ez az hadi állapotban és a' Békeségnek idejében felette igen különbözik. A' Törököknek, hadi Törvény alatt lévő Gyalog Katonái a' Jantsárok. Ezen Sereget első *Amurátes* Tsászár az ifjú keresztyén Foglyokból állította vólt-fel, és őket *Tengitsereknek* (új Katonáknak) nevezte, különös *Agát* adván ő nékik, fokiéle jussal és szabadsággal meg-ajándékozta őket. — Ezek vóltanak mindenkor az hadi Népnak leg-fővebb vitézei, és minden alkalmatosságokban sok bizonyyságot mutatták a' magok

gok bátor vitézségeknél, — sőt még a magok fel-támadások által-is a' polgári állapotnak felette igen hasznosoknak mutat-ták lenni magokat. — Ezek mintegy negyven vagy ötven ezer Vitézekből állanak, — ezeken kívül még ötven ezer fűzéleken vigyázó Jantsárok, kik bizonyos Tsopor-tokra (Adásokra) vagynak fel-osztatva. Ezeknek Fő Igazgatójok a' Jantsároknak Agája, a' kinek-is lakása Kohn-tántzinápoly szokott lenni, és élet 's halálbeli Hatalma vagyon. De ugyan csak ő fűtsen egész bátorságban, félvén szüntelen attól, hogy az ő hatalma alatt valóktól a' más világra által küldetik. — Ezeknek-is mindnyájan polgár társaságbéli Jufsok és Szabadságok vagyon; Kenyér, Riskása és bizonyos summa pénz adatik ő nékik, melly fizetés az ő elztendei szolgálatjoknak minéműségszerint szokott neveltetni. — Békeférségnek idejében fegyvert nem viselnek, hanem fejér Páltzákat hordoznak. — Az Háborúságnak idején mint a' Kő-fal úgy állanak, a' meg-erősített helyeket nagy bátorsággal oltalmazzák, semmi veszedelemtől nem ir-tóznak, a' leg-merevedekbb' kösziklás helyekre-is fel-másznak, dühös bátorsággal gyakran az Ellenségeket meg-lepik, el-fog-ják,

ják, és inkább kívánnak meg-tsalni, mintsem magokat meg-fogatni engedjék. —

Az hadi régulák alatt-való Török Lovasok *Spáhifok*bol állanak, a' kik a' Kardnak forgatásában és serény viaskodásban nagyon alkalmasok. — Ezek bizonyos Kompaniákra fel-olztatva vagynak és különös hadi Vezérek vagyon, igen bátrak és vakmerő bátorságnak, és olyan hadi dár-dákkal 's egyéb által-ütő fegyverekkel har-tzolnak, mellyekkel az ellenség' erejének meg-gyengítésére igyekeznek.

Az egész Hadi Seregnek pedig nagyobb Száma áll szabad tetfzések szerint vitézkedőkből, a' kik a' *Moskeban* lévő közönséges ki-hirdetésre a' magok se egek-hez ki-állanak. — A' kik-is vagy korhelek, és ragadozó Tolvajok, vagy pedig olyan Ifiak, a' kik azon igyekeznek, hogy meg-gazdaguljanak, — még a' Tartományokban lévő Ba'sák-is és Tisztvéselek bizonyos Seregekkel, hadi módon magokat el-ké-szítvén, az hadakozásra ki-állani tartoznak. Mind ezekből tehát egy nagy roppant hadi Sereg ál öfzve, mellynek száma három száz ezerre-is fel-nevekedik, tsak hogy már a' szerentsétlen útközetekben nagy hirtelen-

Lo
ré
ce
voi
lô-
é
ar-
ar-
ek

3

ból álló Sereg-is egész Austriai Regimen-
tek ellen magát oltalmazza vala. — Mint-
hogy pedig ők Rend és egész hadi Sere-
geknek öszve-állása nélkül hartzolnak, e'
szerint ők az hadi Rendet meg-tartó Au-
striai Néptől a' sik Mezőn mindenkor meg-
verettetenek vólna; de ők a' magok Sere-
geket fok részekre szaggatva fok felől ütnek
ellenségeikre, a' kösziklás Hegyeken fel-mász-
nak, minden mocsáros és leppedékes helye-
ken által gázolnak és minden tsalárd forgáfo-
kat ki-gondolván, el-követnek, tsak hogy az
ő ellenségeiket meg-tsalhassák, — minden lé-
pésnyi Földet mind meg-venni, mind pe-
dig meg-tartani vérrel kelletik ő nékiek,
— és ők sem az erős Bátorságot, sem a'
tsalárd mesterséget proba nélkül nem hagy-
ják, hogy az el-vesztett Helyet visszra lizei-
rezhessék és meg-tarthassák, — és ha szin-
tén fok ezeken a' magok életeket el-vesz-
tik-is, ugyan tsak leg-ottan azoknak hel-
lyekben mások állitatnak elő; mivelhogy a'
Török Birodalom sem Emberekre, se pénz-
re nézve nem szűkölködik: innen vagyon
már az, hogy a' Keresztyén Hatalmanságok
a' Török Birodalom ellen soha semmiben
tökéletesen nem győzedelmeskedtenek, és
hogy tsak a' Muszka Országbeli esmérletes
Oriásoknak szolgált a' szerentse, melly sze-
rint

rint a' Törököknek Tunyaságokból és pu-
ha lágyságokból nagy hasznokat arattanak
mellyeket ha vallyon ök a' magok Birodal-
mokban meg-tarthatnak-é, a' dolgoknak
mostani el-intézésék szerint alig lehet hin-
ni; mivelhogy a' Muszka Országi Biroda-
lom-is annyira meg-vagyon erőltetve, hogy
az el-lankadástól azt méltán lehet féltetni,
és hogy a' Török Porta most semmi meg-
magyarázhatatlan 's érthetetlen Játékot nem
játzodik Európának Játék néző Piatzán. —
Mit lehet még a' következő *Szultán*
Szelimről reménleni? a' ki még most, mint
a' Tsászári Székbe következő Tsászár, a'
Népnek közönséges szerezetével együtt egy
bölts és igaz Fejedelemnek dítséretét ma-
gának meg-nyerte. —

A' Törököknek, leg-nevezetesebb Erős-
ségei *Nándor Fejér Vár*, *Otzakow*, *Bender*,
Sestus és *Abidus*, azok a' két város Vá-
rok, mellyek a' *Dárdánéllába* menő utat bé-
zárják. — Ezeken kívül vagynak még sok
Erőségek és Várok, főképen a' Magyar
Országi szélek felé. *Nándor Fejér Vár* és
Otzakow leg-jobban oltalmazható állapotban
vagynak és hijában-való ostromoltatást mu-
tatnak; ezekben az Erőségekben minden-
kor vagynak Frantzia In'sinírek, a' kik uj-
E 2 jabb

jabb ujjabb Sántzokat vetnek és azok által az ostromló Ellenségnek hadi próbáit semmivé télik. —

. Hogy a' Törököknek Tengeri Erejek most jobb állapotban legyen, mint ez előtt volt, azt meg-bizonyítják az a' Bátorság és vitézi maga viselés, mellyekkel a' Nagy Tengeri Vezér a' Muszka' Hajóinak ellent állott. — A' ki-is elsőben ugyan némelly károkat szenvedett, mindazáltal a' *Sébásti-nápolji* nagy ütközetben a' győzedelemnek Hellyét meg-tartotta, és az ellenségnek Tengeri Erejét *Otzákonak* el-hagyására kényszerítette vala az előtt. — A' Török Hajók sokféle módokra 's formákra vagynak építve, vagynak ezek között Kastélj formára tsináltatott szörnyű nagyságu Gálják és kisdud Hajok-is, mellyek rész szerint Emberekkel, rész szerint nagy Ágyukkal vagynak meg-terheltetve. — A' Törököknek tüzelő alkalmatosságai ez előtt igen tsekéljek valának; de mivelhogy e' részben ők Tanító Mesterekre találtak kik között számos Frantzia Tiszték-is vagynak; innen mind a' két Tsászári hadi Seregek az ő erejeket érzették. — A' múlt Esztendőben mi semmi hitelre méltó Tudósításokat, nevezetesen az Hadakozásbéli alkalmatossá-

tolságokról nem vettünk, minthogy minket
 csak épen hibáson költött hitekkel ámitot-
 tanak-el néinellyek, a' kik elsőben nagy
 dolgokról fetsegtének, mellyek annakután-
 na, mint a' szappanos viznek buborékja,
 a' semmiségbe el-tűntének. — A' tsekély
 történetek úgy adattak-fel előnkbe, mint va-
 lamelly nagy dolgok, a' Törököknek kár-
 vallások neveltetnek, és a' Muszka Tu-
 dósítások főképen többire minden rész-
 ben nevetségelek vóltanak, azt hirlelvén,
 hogy csak épen hat emberek maradtanak az
 űtközetnek helyén, és egy néhányon fe-
 besítették-meg a' Muszkák közzül, akkor,
 mikor a' Törökök közzül százan-is el-este-
 nek volna; holott a' szemmel látott Bizony-
 ságok nyilván bizonyítják az utólsóknak
 nemes és győzedelmes vitézségeket, hogy
 mind a' két Tsászári Seregek, kiváltképen
 pedig az Ausztriai Sereg nagy Károkat szen-
 vedett légyen, ez nyilván ki-tetűzik most
 az új Katonáknak szedettetéséből a' *Báná-
 zusi, Erdélyi és Otsákowi Történetek-is* a'
 Törököknek győzedelmekkel és ditséretes
 hitekkel meg-koronáztattak. Miképen lehes-
 sen, az, hogy a' keresztyén Hatalmanságok
 olyan Júst tulajdonítsanak magoknak, hogy
 egy olyan Nemzetet, mellynek Politziai
 állapotja semmi, kivált erőszakos terjedés-

béli igyekezetet nem mutat, Európából ki-rekeszszenek? ezt a Vallás meg-nem erősitheti, és kiyált a' keresztyén Vallás a' maga származásától fogva, attól igen mesz-sze távozott. Hogy ennek-előtte való idők-ben a' keresztyénség' nevének örökös Ellenségét, az ember' életének veszedelmes gonoszával, a' mi könyörgéseinkben egyen-lő mérséklésbe tettük, az hibáson esett, de már most, midőn e' mi meg-világosit-tott időnkben a' mi elmebéli Látásaink jobbakká 's nemesebbekké tétettek, az el-tűrést és emberi szerezetett a' keresztyén Rendeknek dolgai közzé bé-kellene venni és még a' Törököktől sem kellene az em-beri lételnek Ősi Jufsát meg-tagadni. — Hogy ezek ezt a' Just meg-nem esmériék és részszerint fel-bontják, annak oka a' Ke-resztyéneknek Török Országban-való ma-gokviselése, a' kik a' magok boszszú-állás-ra gerjesztő vétkes természeti Indulatjok által, az haragra, meg-utáztatásra adnak alkalmatóságot: midőn pedig ők nyugo-dalmas tsendességgel viseltetnek, az Adót meg-fizetik, a' szabados Isteni Tisztelet-is ő nékiek meg-engedtetik, és az ő tulajdon Javaik oltalmaztatnak; ha pedig őket hada-kozásnak idején valamelly Tolvajok, Ra-gadozók meg-károsítják, azt sem halgatja-el

a' *Diván*, valamint hogy a' Ba'sáknak elnyomattatásokat sem engedi-meg. — Hogy tehát egy pallirozatlan Nép között a' dolgokkal-való hibás vizfsza élések és az osto-ba, határon kívül-való lépések helyt talál-nak, azt nem lehet tsudálnunk, minthogy ō nékiek nem mindenkor vagy on az igaz-ságról és igazságtalanságról-való pontos ér-telnek, melly ellen még némelly meg-vi-lágosított bölts Europai Rendek-is hi-báztanak és még ma-is hibáznak. — Hogy a' Törökök jól és igazán Hivőknek lenni tartják megokat, és ez okon a' Keresz-tyéneket, mint Hitetleneket meg-vetik, azt sem kell tsudállani; mivelhogy ellenben a' Keresztyének, a' magok Vallások' szerzőjé-nek neimes és embereket szerető Erköltsi Tudománya mellett, a' vélekedéseknek, Isteni 'Tisztelet' módjának külömbiségei miatt, egymást ellenségeknek tartják, üldözik, fosztják, meg-ölik. És ámbár a' *Mahumed'* Vallásán lévőek a' magok vallásokat leg-tö-kélletelesebbnek tartják-is; ugyaútsak senkit annak bé-vételére nem kényszeritnek; ha-nem a' *Mahumed'* Vallásán lévő Tsászári uralkodásnak Széke mellett meg-szenvedik a' *Catholikusokat*, *Lutheránusokat*, *Reformá-tusokat*, *Anabaptistákat*, *Pietistákat*, *Ma-nikheusokat*, *Quietistákat*, *Görögöket*, *Örmé-*

nyeket, Quakkereket, Sociánusokat, Pelági-anusokat, az új Keresztyéneket, a' Konfutzius' Követőit, Deistákat, Naturálistákat, Indifferentistákat, a' Matériálistákat 's másokkal egyetemben. A' midőn ellenben Európában a' Katholika Hit egyedül tartván magát idvezítő igaz Hitnek, a' Reformáta és Lutherána Vallás egyedül állítván magát igaznak lenni, az Első, a' Békefséges-tűrés helyett, fegyverrel, számkivettetésre-való átokkal és a' Szent, más Valláson lévők után-való vallatással szokott élni az Eretnekeknek meg-térítéseken; a' Második pedig a' Tűrhetőségnek színe és az emberi szeretnek fetsegése elatt, a' békefséget szerető Hazafiakat, minéműek a' Deisták, Naturálisták, és Sociniánusok, mint Hitetleneket, üldözi, mivelhogy azoknak öszve summázatt emberi fel-tételeket, mint igazságokat bé-venni nem akarják. — — Ez által tsak épen azt akartam meg-mutatni, melly fokkal elébb való méltóságok legyen a' Törököknek a' Keresztyéneknél a' Tűrhetőségben, és melly nagy igazságtalanság legyen amazokra átokkal rohanni. Ezekre nézve nintsen szükségek az Európai Fejedelmeknek arra, hogy a' végre Országokat és embereket áldozzanak-fel, hogy ezeket a' véllek egyet nem értő Népeket

a' magok elmebéli világosságokra hozzák, mert az által ők jobbakká nem tétetődnek, és a' dolgoknak közönséges változások szerint meg-eshetik az, hogy a' Napnak fénye akkor derül-fel ő réájok, mikor minket bé-borít az Éjtszakának letétsége. — De ha ugyantsak a' Török Birodalmat az Europai Hatalnok el-törteni igyekeznék-is Európában, melly Birodalmat egy *Eugénius* ugyan meg-tántorithatna; mindazáltal ezt a' Törököknek Szomszédjaik tsak épen mellesleg nem fogják szemlélni, és az egész Európát egy közönséges lánggal égővé tenné. — De vallyon ugyan miért-is kellene egy ilyen bizonytalan és igen keveset érő haszonért oly sok ezer Hazafi-Lakosokat nyomorultaknak tenni, az Országának erejét ki-meríteni és az Halálnak hajlékát holt Testekkel bé-tölteni? ez által a' ditsőséges Hív-névnek Templomában semmi helyet magatoknak nem szereztek, melly hely tsak épen azoknak a' Polgár-társok' Attyának tulajdona, a' ki, mint a' Frantzia Országának Henrikje-is, az Országot a' prédálótól meg-oltalmazza, a' ki, mint *Gustávus Adolfus*-is, a' maga el-nyomattatott Ember társaiért hadakozott, — és miként az egyetlenegy *Friderikus*, a' maga Országának el-hanyatlására öszve esküdt hét ellen-

E 6

ségei.

seégeinek nagy bátorssággal ellenek állott,
 — a' maga Országának állapotját virágzá-
 sában hagyá, — Jobbágyait bődögökká
 tévé, — és az ő Böltsefségének és türesé-
 nek Tudománya által az egész emberi
 Nemzet' Jól-tévőjének ditséretes Nevét meg-
 nyeré. — Ah melly haszontalanul igye-
 keznek az ő utánna valók minden ereje-
 ket arra intézni, hogy az ő tselekedeteit
 követhessék, ha az ő idejében éltek-is hi-
 jában erőlködtenek azon, hogy az ő nagy-
 ságához hasonlatosok lehessenek! mert Száz
 szakasz Elztendők kerülhetnek addig elő a'
 Világnak nagy Tengelyén, míg a' Föld-
 nek Golyóbisára ilyen nagy világosság fog
 fel-tétfzeni. — — Azonközben pedig, Ti
 Föld' kerektségének Fejedelmei! az ő élte-
 tő világosságának sugárait el-foghatjátok!
 hogy így a' ti polgári Társaságtoknak ál-
 lapotját az ő benne uralkodott virtusok
 fzerint igazgatván, a' Ti uralkodástok alatt
 való Népek áldhassanak titeket!

X.

A Portának Jövedelmeiről.

A' Török Portának ki-apadhatatlan Forráslai vagynak a' gazdag Jövedelmekre nézve, mellyek annak az Országnak nemes Gyümölcstözéseiben, a' fokféle Adóknak a' Föld-népétől-való fel-vételében, az oltalomért-való bizonyos Fizetésben és a' nagy Tifztségekben lévőknek ajándékaiból állanak. A' mit a' Föld terem és tenyészik, abból a' Dézmát ki-kell adni; mind ezek pedig bizonyos fizetés mellett a' Portától az *Agáknak* ki-vagynak adattatva. — A' Tsászárnak örökös Jussa vagyon az Ország-mak mindentféle lakófain minden Vallásbéli meg-külömböztetés nélkül, ki-vévén az Europeiakat, annyira, hogy mind a' Férfi, mind az Ázfszonyi Nemen lévők is a' tized részt ki adni tartozzanak. — Az a' Személy, a' ki ebben a' Tsászárnak örökös Jussára figyelmez, *Pédalmasinak* nevezetik, a' ki a' meg-hólnak el-maradott Javait a' maga tetézése szerint meg-betsülli, és a' örökös Maradékokat azokból annyi kész-pénznek fizetésére kényszeríti, melly az azokból esendő tizedet fokkal feljül haladja.

Az

Az Országbeli Keresztyének és 'Sidók a' magok Javaikról igen törhes Adót, *Káránt*, fizetni tartoznak, de csak a' tizen-négyszáz Eftendőt meghaladó Férjfi nemem lévők, melly Adó minden különös Személyre nézve négy török *Tzékinék* aranyokra fel-mégyen. A' Görög Keresztyének bizonyos Oltalom-pénzt fizetnek, melly mellett ő nékik olyan oltalom Levelek-is adattatnak, melyeknek erejek mellett a' Kereskedést-is gyakorolhatják, —

A' Kereskedőknek kalmár portékáira fel-vettetett Vám avagy Harmintzad igen nagyon mérsékeltetett, mivelhogy százról csak éppen hármát fizetnek, mindazonáltal a' *Smirna* 's *Alexándriabéliek* nevezetes sum-mát fizetnek.

Mivelhogy pedig Török Országban sok Méltóságos Állapotok és Hivatalok el-adattatnak és a' többet Igérőknek engedtet-nek, ez-is igen nagy summa Pénzt gyűjt-őszve, melly a' Nagy Urnak Kintsei közzé-tétetik; és mivelhogy sokan azon Hivatalo-kat csak éppen Eftendeig birják, innen ezen Hivatalbéli változások igen nagy Jö-vedelmet szoktanak szerezni. —

A'

A' Kis-*Arabiai* Fejedelmek, *Emirek* Esztendőnként bizonyos Adót fizetnek a' Portának, — mint szintén az Oláh Országi és Moldovai Fejedelmek-is az ő rend szerint három Esztendőig tartó Hivatalokat gyakran hat és hét száz erszény Pénzekkel fiztették meg-vásárolni, melly mellett esztendőnként bizonyos ajándékokat-is adni tartoznak: sőt még az *Algiri*, *Tripolisi* és *Tunisi* Barbarufoknak Tisztjei *Deysei-is* a' Portának bizonyos oltalom súnma Pénzt fizetnek.

Ezen Tisztsegbéli nagy Jövedelmek közzé vétetnek-bé még azoknak az Hivatalban vóltaknak el-foglalt Javai-is, a' kiket a' Nagy Ur számkivetésre, végső pusztulásra ítél, vagy meg-sinóroztat. — Sok nagy Urak, kiknek semmi közel-való Attyokfia nintsen, a' Nagy Urat Ösi maradványoknak valván, gyakran Ő néki fok Milliokat hagynak. — Minthogy pedig minden állapotbéli Jövedelmek, költségek tsak épen az Udvarnak tartására, az Hadi készületeknek meg-szerzésére, a' Követeknek rendes költségekre, Tainfokra és a' Jantsároknak 'Sóldbéli fizetésekre fizktanak fordittatni, e' szerint minden Jövedelmek a' Tsászári kintses Tárházba rakatnak, mellynek ből-
jai

jai midőn meg-telnek, kő-falokkal bé-ra-
katnak, és tsak épen hadahozásnak idején
vétetnek-ki.

A' Birodalomnak Jövedelmei, a' Déz-
mán és az ős Jufsokon 's Jókon kívül, im'
e' következőekben szoktanak állani:

1.) A' Kerefsztyéneknek, 'Sidóknak és
a' nem valóságos Törököknek Adói Euro-
pában tizenegy, Afiában pedig és Egyi-
ptomban kilentz Millió forintokra mennek.

2.) A' Moldovai és Oláh Országai Fe-
jedelmeknek Adói egy Millió forint. felyebb.

3.) A' *Timáriot*, Hadi költségekre
rendeltetett Jofszágoknak Arendátorai két
Millió forintokon felyül.

4.) A' Szultán Afztalára-való Jövede-
lem három Millió.

5.) A' Vámnak, Harmintzadnak, a'
Kalmár Portékákra fel-vettetni szokott
Terének Jövedelméből mintegy tizennég
Millió forint.

6.)

6.) *Mekkából, Médinából, Kairból az Arendák hoznak-bé két Milliókat.*

Tsak ezek a' Jövedelmek-is 42. Millió forintoknál fellyebb mennek; mellyekhez számláltatván a' Dézmáknak, Ösi Jóknak Jövedelmei, a' Vezéreknek, Ba'sáknak Tak-sái, a' Tsászár rélzére el-foglalt Jók, az idegen Hatalmafságok' Követeinek és a' Birodalomban lakó Nagy Uraknak Ajándékai-ból igen nagy Summa nevededik: tsak hogy már az ő hadakozásbéli Költségek-is igen nagy és nevezetes; mivelhogy oly rop-pant hadi Seregnek tartatása és készülete felette igen sokba szokott állani. —

XI.

*A' Törvény' ki-szolgáltatásának
Módja.*

Minden Tartománybéli Ba'sának különös *Divánnya* vagyon, mellyben a' leg-neveze-tefebb perlekedések meg-határozatnak. — A' leg-felsőgefebb *Diván* a' *Konstántzind-polyi*, holott-is a' Nagy Vezér tartja magá-nak az első Méltóságot. — A' Váralok-ban-is vagynak Tiszt-viselek, Törvényt tu-dók,

dók, kik s' törvényes dolgokat igazgatják. Az ő Törvényes Könyvek a' *Korán*, mellyhez képest minden dolgok meg-határozottak, midőn pedig annak Beszédei fokféleképen magyaráztathatnak, és az abban lévő fundamentomos Törvények-is gyakran fellette igen rövid szókkal adatnak elő, akkor a' Törvény-tétel-is fokféle nehézségek alá lépzen vettetve, és gyakran annak a' Peres-félnek fog szolgálni, a' ki a' maga Biráját ajándékkal magához hódította. Minthogy pedig az Itélő-Birói Hivatalt rend-szerint csak épen Esztendeig szokták viselni, erre nézve a' Tiszt-viselők minden igyekezetek szerint annyira kívánnak meg-gazdagulni, hogy jövődöbéli élelmekre nézve-is eleget gyűjthessenek ő magoknak. Midőn a' Per-folytatás az *Enyimet* és a' *Tiédet*, (a' *Vagyont*) illeti, annak tized' része a' Törvény-Széke lépzen. A' Törvény' folytatásának Módja igen nevezetes e' részben, hogy mindenik Peres a' maga ügyét fel-adhattya, és a' maga igazságát elő mondhattya; hogy a' Törvény-tévők a' Perefeket meg-egyeztetni kívánnák, a' dolgokat soha hofzízafon halogatni nem igyekeznek, hanem kevés idő alatt el-igazítják. Vagynak Török Országban bizonyos Törvény-Székek, mellyek *Avameneknek* nevezetnek,

retnek, melyekre akár kit-is és akár melly dolog véget, előre-való engedelem kérés nélkül-is meg-hivhat. Mellyek előtt ok-ve-
tetlenül meg-kell jelenni, és ha szintén a maga ártatlanságát és az ő Peres-társának ok nélkül-való perlekedését meg-tudja-is bizonyítani, ugyantsak még-is ez mindenkor nagy költséggel szokott őszve köttetni. — Az ottan meg-telepedett *Europai Lakosok* és az Idegen Követeknek oltalmak alatt valók pedig ezeknek a Törvény-Székeknek hatalmok alá nintsenek vettelve. —

Az idegen Nemzeteknek perlekedések az önnön magok Fő-Tanáts Urok által, a Consuloktól szoktanak meg-határoztatni; ha pedig meg-történik, hogy az Europai Keresztyénnek Törökkel lenne pere, akkor Keresztyén és Török Itélő-Birák által határoztatik-meg azon Per. — A Keresztyének soha sem bizonyithatnak hathatósan a Törökök ellen. — Az életet ostromló Perfolyások, az azokban ítélt Büntetéssel egyetemben minden haladék nélkül végbe szoktanak vitetni. — A kisebb Gonofszágok, mint p. o. az apróbb Lopások, Ragadozások Lábok talpának meg-páltzáztatásával, vagy pedig a gonofszágnak nagyságához képest kötéllel szoktanak a meg-ölet-

F

tetés.

tetésnek ki-rendeltetett tzegéres helyén megbüntettetni. A' Bünösnek pedig életét akár ki-is önként, vagy kényszerítve el-óltja, be-tsületerének leg-kifsebb sértődése nélkül. — Midön a' Jantsárok nagy Gonofságot tse-lekefznek, meg-fojtnak, fejek vétetik, és karóba három napig tartatik; a' Gyilkosok-is és a' Kéunek nyársha-való vonatással bün-tettetnek.

Ha valahol, valamelly Gyilkosoktól meg-ölettetett embernek Teste taláztatik, arról a' közelebb-való Ház avagy környék felelni tartozik; és ha annak a' Vérnek boszszú-állója találkozik, azon Háznak Lakóai, vagy Vidékiek, a' meg-határozottat Summát, mint Vérnek árát, annak addig-is le-tenni tartoznak, míg a' Gyilkos ki-tudódik; ha pedig a' Gyilkost kézre nem kerithetik, akkor a' Vérnek dijját, azok, a' kik azt meg-fizették, el-vesztik. E' ízerint még maga a' Gyilkos-is meg-mentheti életét az Haláltól, ha a' Vérnek Meg-boszszuló-jával, a' ki mindenkor a' meg-ölettetettnek leg-közelebb Attyafia, vagy Barátja szokott lenni, nagy summa Pénzben meg-békéllik; e' pedig igen gyakran meg-esik ő közöttök. — A' Tiszt-viseleknek Bűneik, Gonofzságok meg-fojtatással, vagy minden Javaik-

Javaiknak. Tsászfár számára-való el-vettetés és számkivettetéssel büntettetnek. A' kinek a' Nagy Ur a' sellyem Sinórt el-küldi, annak azt alázatos tisztelettel meg-kell tsokolni, és magát leg-ottan a' más világi útra készíteni. — Midőn a' Nagy Török Urak az efféle szomorú dolgokról valamit sajditanak, akkor senkinek-is a' *Bostángik* közül magokhoz menetelt nem engednek; mellyre nézve a' *Szultán* gyakran *Kapidsi-
kakat*, a' Nagy *Diván'* Ajtójánál állókat küld-el, a' kik bizonyos parantsolatok' vitelének színe alatt, az halálnak követségét meg-viszik, és annak el-követésében semmit nem késnek. — A' Párt-ütőknek Fejek vétetvén, Konstantzinápolyba küldetnek és a' *Serailban* Karókba üttetvén, ki-tétetnek; hasonlóképen tselekesznek az Hadban elesett Keresztyéneknek Fejekkel-is, mellyeket a' *Ba'sák*, vitézi bátorságoknak jéléül, 'Sákokban a' Nagy Urnak el-küldvén, a' Köz-népnek nézésére ki-tétetnek a' végre, hogy őket a' magok jó kedvekben megtarthassák: azon a' Konstantzinápolyi Nép felette igen szokott-is örvendezni, midőn, a' mint ők tartják, a' keresztyén kutyának Fejeket látják, örömben azokat Sár-ral 's Kövekkel hajgálni szokták.

A' Török Nagy Uraknak szokott Büntetések a' Számkivetésbe-való küldetés, mellyhez képest az ő életeknek meg-maradására nézve az *Arkipelagusnak* valamellyik Szigetje ő nékiek ki-neveztetik: azon közben pedig azok, a' kiknek a' *Divánban* vagy a' *Séraitban* Barátjok vagyon, a' Számkivetésből viszsa hivattatnak, és a' leg-tíztelőségesebb Hivatalokra emeltetnek.

Az Ütközetnek vagy valamelly Erősségnek el-veztetéséért a' Fő-Vezérek, Generálisok, Igazgatók gyakrabban halállal büntettetnek, miképen történt a' *Köztimi* Basának-is állapotja. — Az honnan a' leg-fővebb Parantsolók felette igen vigyáznak arra, hogy az Hadakozásnak szerentséjét csak épen egy ütközetnek bizonytalan ki-menetelére ne bizzák, minthogy az ő életekkel felette igen szorossán őlve vagyon annak ki-menetele körtetve.

Minthogy pedig a' Török Tsászárok az ő Vér szerint-való 's közelebb lévő Attyokfiától felette igen félnek; ez okon azokat szemek' világától meg-fosztják, vagy pedig nyomoruságra küldik és veszedelmes Inségre. — A' meg-lelt dolgoknak le-irásai között ugyantsak találunk ilyen példát, hogy

hogy a' *Jantsdok* a' *Nagy Urat* meg-főjt-
ván, a' számkivettetett 's inségben nyo-
morgó *Tsászárs' Attyafiát* vizsza hívták,
és a' *Tsászárs' Székbe* emelték. —

XII.

A' Törököknek Polgári Állapotjok.

Némelly *Török Tartományokban* a' *Szán-
tás-Vetés* nagy virágzásokban vagynak: mel-
lyekben a' *Buzát* és az *Árpát* nagy bővség-
gel vetik. A' *Barmoknak* tenyésztések na-
gyobb részint a' *Juhoknak* és *Ketskéknek*
izaporitatófokban áll, ez utólsók között
leg-betsefebbek az *Angoraiak*, melyekről
az úgy neveztetett *Teve-Iször* szárnokra ké-
szítettik. — Az olyan *Tartományokban*
nagyféle *Marhákat*-is lehet találni, melyek-
ben *Keresztyének*, vagy *Sidók* laknak; *Ser-
téseket* pedig majd épen soholt sem, mi-
velhogy a' *Törökök* *Sertés-hússal* nem élnek.
— A' *Török Lóval* a' *Lovaglásra* 's *Hartz-
ra* felette igen alkalmasfok de nem a' te-
röh-hordozásra; e' végre *Szamárokkal*, *Ösz-
vérekkel* és *Tevékkel* szoktanak élni. —
Találtatnak mindenféle *Vadak*, a' *vadászat-*
is mindenféle *szabados*. — A' *mezei Em-*

F 3

berek

berek nem kényszerítetnek szenvedni, hogy az ő munkás fáradságoknak gyümöltseit a Vadak pufztítsák, hanem azoknak megölettetésekre nézve természeteti szabadságokkal élnek. —

A' Görög Országi Szigetekben és Kis-*Asiában* nagy gondos szorgalmatofságot fordítanak a' Szőlőknek mivélésekre-

A' Városokon szükséges kézi-mivések, városi Mester-Emberek találtnak, a' kik Tzéhokra, bizonyos társaságokra fel-vagynak osztatva. — A' kik között alkalmás Arany, Ezüst, Atzél és Réz-mivések vagynak, a' mint hogy a' *Damastzenusi* Kardok-is az ő munkájok, és igen hirelek-is.

Vagynak ő nékik nagy felyem-gyapott Ketske-szőrből-való Munkára építettett helyeik, melyekből leg-szebb kézi munkák szereztetnek, és a' Török Matériák és Bársonyok az ő Kereskedéseknek igen nagy jeleit mutatják. Hogy pedig a' kézi mesterséget a' kötés és varrás által igen nagyra vitték legyen, annak tsalhatatlan jele azok a' pompás és mesterséges Szőnyegek, melyek mindenféle vitettetnek,

Kon-

Konstantinápolyban, Dámiában, Thessalonikiában, Smirnában, Angorában, Mekkában, Médinában, Alepóban, Taffában, Kairóban és Alexandriában igen szép virágzásában van a' Kereskedés, és ottan mindenütt vagynak az Európaiaknak, Görögöknek és Persáknak Fő-Tanátsolók, Consulok, és Agenseik. — Az Európaiak kiváltképen gyapjából szőtt Posztókat, Gyöltsokat és Váznokat árulnak, inellyekért ők vésznek Gyapottat, Teve-szört, melly Angorai Ketskéknek szőrökből fonatik, festet török fonalat, Matériákat, Szönyegeket, különbb-külömbbféle kötéseket, varrásokat és Pipákat. A' *Levántiai* leg-nevezetesebb Kereskedés áll Figékből, apró Szőlőből, Kávéből, Rís-kásából, Fűszerfűszamokból és orvosi Eszközökből. Török Országban a' Rabokkal-való kereskedés rend szerint-való, és kiváltképen a' Nagy Urak a' keresztyén Fejér-népekre erősen vágyódnak, hogy azokat a' magok különös Helyekbe, *Háremekbe*, kaphassák, vitethessék. —

A' Török Birodalomnak Rendjei között sokféle pénznek nemével szoktanak élni. Vagynak arany és ezüst pénzek-is, mellyek a' *Szultánnak* nevével meg-vagynak nyoinattatva. A' leg-kisebb Pénznek neve

F 4

Asper.

Asper, melyekből három, tészen egy *Parát*, negyven *Asperok* tésznek egy *Piástert*, vagy kisebb Aranyuk nemét; öt száz *Asperok* pedig tésznek egy egész Erzfény Pénzt. Az Arany pénzek sokféle nehézségük. Egy *TzeKin* ér két *Piástereket* és 25. vagy 30. *Parákat*. Melyek Arábiában verettetnek, három *Piástereket* és 10. *Parákat* érnek, és a' melyek *Fonduklinak* neveztetnek, három *Piástereket* és 35. *Parákat*. A' Tsászfár Tallér két *Piástereket* nyom, és az Hollandiai Aranyok, melyek a' Kereskedőknek kezeik között gyakran forognak, három *Piástert* és 26½ *Parákat*. A' Porta erfény Pénz szerint szokott számlálni, és a' Jövedelmet a' szerint vészibé. A' Tőke Pénzekről, (melyek az ingatlan Jóságokban és Házakban-is szokott állani) jární szokott interes különbbséle, a' legkevesebb ugyantsak szokott 7. és 8. százért fizettetni.

A' Kereskedők Asiában igen nagy *Karaváneszekkel* utaznak, hogy a' *Beduniaiak* ellen bátorságofabbak lehessenek. — Az *Arabiaiaknak* még némelly ajándékokat-is adni tartoznak, hogy azoknak Országokon fel-prédáltatás nélkül utazhassanak.

XIII.

A Törököknek Házbéli Rendtartások.

A' Törököknek Test-állások erőfs és valószínűs Férjfi formát mutató; Inaikban kemények, az honnan alkalmatlanság nélkül nagy Terheket-is el-hordozhatnak. — Az ő Tagjaiknak egész nagyságához mérsékeltetett illendőséget, tellyes ábrázatot, eleven forgású szemeket és helyyefen intézett tekinteteknek minémüségai lehet ő rajtok mind a' két Nemen, de főképen a' Férjfiakon szemlélni. Minthogy pedig az Asz-fzonyi Read az *Háremeknek* belsőbb rejtek helyeiben lakik és foglalatatoskodik; ez okon őket ritkán szemlélhetik az Európaiak, — az *Arkipelágusnak* némelly Szigeteiből, *Natoliából* és *Tzirkassziából*-való Léányok az ő szépségekre nézve felette igen híressek. **A'** Törököknek mozdulásai igen együgyűek, és ők mind beszédeikben, mind pedig tse-lekedeteikben bizonyos meg-ért elmét mutatnak; melly-is majd minden nap-keleti Népeknek tulajdona.

Minthogy pedig Török Országban a' Nemességnek semmi helye nintsen; ez okon

F 6

minde-

mindeniknek reménysége lehet a' legnagyobb Tisztelségnek állapotjához-is, és tsak épen ez által, nem pedig a' történet szerint esett születés által szerzi 's tartja meg ki-ki az Hatalmat és Tisztelséget ő magának. A' Törököknek öltözetek a' Nap-keletieknek tetszések szerint van tes-tekhez intéztetve és az ő meg-ért Elmét mutató magok alkalmaztatásokkal meg-egyez- tetve. — A' képtelen, tsudálatos Módokról ők semmit sem tudnak, sőt magok az Als- szony-népek-is a' Török Férjfiaknak tetszé- sek szerint viselik ő magokat, különösen pedig az ő Fejeket drága kövekkel, gyön- gyökkel ékesítik és fátyollal bé-horítják. Drágóságokkal varrott 's rakott kontósok, nintsen, a' *Turbán*, az ő kontyok leg-na- gyobb ékezségek ő nékiek, melly-is kivált- képen a' köztök lévő Rangokat szokta meg- különböztetni. A' Nagyságok fok pompát, melterséges varrásokat és drága Köveket vesztegetnek a' magok kontósseikre. — A' Nagy Ur rend szerint visel egy meg-be- tsülhetetlen, nagy Gyémántokkal meg- rakottatott tollas Bokrétát. — Mikor sétálnak paputsot viselnek, nagy taizmát pedig tsak épen a' lovaglásra vonnak- fel. — Az övek alatt Jantsár-kést, Kar- dot és Pistolyt hordoznak, mellyeket a' Gazda.

Dazdagok ékesen ki-rakattatva viselnek. Az ő újjaikban tündöklő drága Kövekkel ékes arany Gyűrűk ragyognak. — A' Zöld-szin igen nay betsben vagyon ő előttök, és ezt a' valóságos Törökön kívül senkinek-is viselni nem szabad a' maga Testén. A' Nagy Méltóságu Törökök soha sem mutatják meg magokat úgy, hogy az herélt emberekől és a' Szeretsénektől ne kísértetnének, a' magok Lovaikat gazdagon arannyal meg-varratott Tsútárokkal, drágá, főzött felyem matéria Tzaffrangokkal béterítvén, meg-ékesítik, miképen hogy a' Basáknak Sátorai is pompáson vagynak fel-ékesítve. Minthogy pedig a' Törökök midőn hadba mennek, a' leg-drágább vagyonoknak nagyobb részét magokkal elviszik; innen a' Török Tábornak fel-prédáltatása igen gazdag szokott rend szerint lenni. A' Férjtiak felette igen nagy kegyetlenséggel uralkodnak az ő Feleségeiken, és magokat semmi házasságbéli hívségre le nem kötelezik; másfelől pedig a' magok Feleségeiknek hívségtelenségeket igen keményen, sőt gyakran fegyverrel-való által üttetés és méreg által is meg-büntetik. — A' Gyermeket gyenge idejektől fogva a' *Serailban* nevelik, holott is gyakorta mind addig maradnak, míg a' magok élteknek folytatása-

ra nézve valamelly munkára alkalmasítanak
léfznck: ezt pedig annál inkább lehet tsu-
dállani, hogy csak hamar arra magoknak
szükséges tehetségbéli esméreret szereznek.
Melly-is már egy általjában az ő alkalma-
tos változatot jelent. —

Az ő Eledelket fokféleképen készítik
és erősen meg-fűszerezik, melly-is áll zöld-
ségből, Ris-kásából, Vad-husból, Major-
ságból és Gyümöltsből, mellyek között leg-
nevezetesebbek a' Tzitronok, királyi Din-
nyék és a' Fige. — Az ő rend szerint-va-
ló Italok *Kávé* és az ő édes, kedves ize
miatt gyomor émeljgést okozó *Sorbetjek*. —
Mikor meg-részegedni kívánnak, akkor
Opiumot és apró, aszszú Szöllőből főze-
tett igen erős italt isznak. A' Dohánnyal
minden meg-külömböztetés nélkül élnek és
annak füstjét hoszszu Pipa-száron fel-szivják
és kedvekre onnan gőzölgetik. — Ez az ő
leg-nevezetesebb idő-töltések, mellyet ők
rész szerint az *Háremben*, rész szerint pe-
dig az árnyékos Zöld-fák alatt órákat töl-
tenek. — Ők egymásnak költsönözve láto-
gatásokra-is el-mennek, melly-is épen ol-
lyan tsinos készülettel 's móddal szokott
meg-esni, mint az Europai Kávészásra,
vagy mulató Társaságokba-való menetel. —

Ala-

Alatson helyre tétetett párnákra szoktanak
 őszve, vagy kereftül egy másra tett lábok-
 kal le-ülni. — A' Nagyságosoknak Házok'
 alsó Padláfain igen pompás Szőnyegek vagy-
 nak el-terítve, kiknek Házokban Kanapék
 és bé-borított alatson Padok-is szemléltet-
 nek. — Az ő Házaikban a' pompás tiszta-
 ság a' leg-fővebb dolog. — Holott-is drága
 fűszereknek illatai szagoskodnak, a' *Mekkai*
 Bal'samom kedvesésséggel gőzölög az ő arany
 Tsészéjékből és igen kedves illatú Vizek
 szöknek-fel az ő Házaikban lévő Tsator-
 nákból. — Mindent, valami a' testi Erzé-
 kenységeket tsalogathatja, meg-frícsitheti és
 fel-ébresztheti, ottan fel-lehet találni, mel-
 lyet ők sokkal nagyobbra-is vihetnek az Eu-
 ropaiaknál, minthogy ő nékiek a' termé-
 szet mindeneket igen gazdagon ki-észto-
 gat. A' Feredők mindenektől felette igen gyak-
 ran meg-kerestetnek; ez okon mind Kon-
 stántzinápolyban, mind más Városokban,
 különböző fizetésért igen feles számmal le-
 het találni, — holott-is kiki tetézése sze-
 rint magát mulatja, minden különös maga
 tartózkodása nélkül. — Az Házaknak alsó
 hajlékai mind bálthajtásokra vagynak épít-
 tetve, mellyek vagy külömbb-külömbbféle
 Portékáknak tartásokra, vagy kézi Munkás-
 ságra vagynak alkalmaztatva, és a' leg-fel-
 sőbb

sőbb épületeknek körös-környül fedeles Tornáztai vagynak, mellyeken a' hévséges napokon sétálni szoktanak és a' mellyek Arábiai plántákkal, virágokkal rakva vagynak. Az Épületeknek hátulsó részeiben pedig, melly a' Görögöknél *Gyneliumnak* nevezetik, a' Fejér-népek tartatnak és azt *Háremnek* nevezik, az hová senkinek, az Házi Gazdának engedelme nélkül, menni nem szabad, holott-is az herélt Emberek tésznek őrizetet. — A' gyakor Föld-indulások miatt az Házak könnyű szerrel építettnek, még pedig csak dészkás padlásokkal, Fa-falokkal és Foljósokkal meg-erősítve.

XIV.

A Föld Népének Száma.

Az Osmanniai Birodalomnak felső színbeli ki-terjedése, a' Föld-mérőknek számvetése szerint mint egy 50000. négy szegű Mért-földnyire vagyon, nevezetesen pedig Európában 11410. Afrikában 8600. Ásiában 30000. Mért-földnyire. A' Föld Lakóinak száma fel-mégyen 54. Milliókra, úgy-mint Európában 12. Ásiában 36. Afrikában 6. Milliókra, Konstantzinápolyban lehet több

több egy Milliónál, Smirnában 200000 és Kairóban 700000. Lakosoknál.

A' Török Portának védelmezése alatt az Arabiai Barbarusoknak polgári Kendjek, a' Rágusai közönséges Tárfaság, a' Mainották, Moriában és Albaniai Hegyeken lakó Montenegrinerek. — A' Moldovai, Oláh Országi Hertzegek, Vajdák, az Arabiai Seikok és Emirek, Beduniaiak és Kurdenek a' Georgyiai Hertzegekkel egyetemben Adót vagy Arendát fizetnek, a' kik rész szerint a' magok hatalmaktól függenek.

T O L D A L É K.

A' Török Birodalomnak ezen summás és valóságos le-írásához még e' következőket is hozzá adni helyesnek lenni ítéltem.

Török Országának feljebb említett termésein kívül némelly Tartományokban még Dohány-is bővségesen szokott teremni, mellyből Oláh Ország 300000 forint. Jövedelmet vészen esztendőnként; felette igen bővölködnek Sáfránnyal, Fa-olajjal, Viaszfal, Mézzel, Szalamiával, Gyontával és Gunival-is, és sok Millió költségeken hozzatnak.

hatnak-ki az Európaiaktól, kiváltképen a' Gyapott, melly-is leg-bővebben terem ő közöttök. A' nyers Bőrökkel, Szattyánokkal, Kordoványokkal-is igen nagy jövedelmű kereskedések vagyon.

A' Görög Valláson lévőeknek Pátriárkájok vagyon Konstantinápolyban, a' ki Esztendőnként 200000. for. Adót, a' Nagy Vezérnek pedig még ennél-is többet fizetni tartozik. Ugyan a' Görög Valláson lévőeknek vagynak még *Antiókiában*, *Aleksándriában* és *Jerusalémben is* Pátriárkájok, mint szintén az Örményeknek is a' Persiai széleknél lévő *Ararát* Hegyén vagyon egy Pátriárkájok: a' Catholica Valláson lévőeknek-is lakik egy Fő-Püspökjök *Konstantinápolyban*, a' ki a' Frantzia Követnek védelmezése alatt vagyon: a' *Koptisi* új Keresztényeknek-is vagynak a' *Kis-Ásiában* tulajdon Püspökjeik.

Tetfzik némellyeknek a' 'Török' Porta' jövedelmét 68. Milliókra, közönséges költségeit pedig 45. Milliókra határozni, de ezt oly izorósan meghatározni nem lehet: azon közben el-lehet hinni, hogy az Országnek Jövedelmei sokkal feljül haladják békefélségnek idején a' költséget; mivel

mivelhogy az ő fen-álló hadi Seregek tsak épen 50000. Jantsárokra, mint - egy 10000. Pattantyufokra, és 30000. Spáhifokból álló Seregre határozatnak. Vagy. nak mindazáltal ezeken kívül a' Szél-helyeken álló 100000. lovasos Népeinél valamivel több, a' kik Jantsárokból, Pattantyufokból és Tropraklifokból, vagy a' Széleken vigyázó Lovasokból állanak; de már ezek az Országnek kevés költséget okoznak; mivelhogy a' Ba'sák és az helységeknek Fő Gondviselői azoknak élelmekről gondot viefelni tartoznak. A' közönséges Hadakozásnak idején pedig a' *Moskélban* kiadott Parantsolat szerint, az ő hadi Seregeknek száma 4. és 500000. szaporodik, mi lly Sereget bizonyos Szakaszokra osztanak, melyek már a' Nagy Vezértől Széradskierektől, és az három ló-farkú Ba'sáktól igazgattatnak.

V É G E.

Österreichische Nationalbibliothek

Digitized by Google

